

ΑΤΕΙ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΖΟΥΖΟΥΛΑ
ΜΑΡΙΑ,
ΑΕΜ:
2004064

ΑΝΕΡΓΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ. Η
ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ.

ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ

Επιβλέπουσα: κα. Φωτούλα Αργυροπούλου | 2013, Καλαμάτα

Ευχαριστίες

Με την οριστική παράδοση της εργασίας μου είναι απαραίτητο να εκφράσω τις ειλικρινείς ευχαριστίες μου στα πρόσωπα εκείνα που στάθηκαν πολύτιμοι αρωγοί της προσπάθειάς μου και αδιάκοποι υποστηρικτές μου στον στίβο της ανώτερης εκπαίδευσης.

Θα ήθελα, λοιπόν, να ευχαριστήσω κατ' αρχάς την κυρία Φωτούλα Αργυροπούλου, την επιβλέπουσα καθηγήτρια της εργασίας μου για την ανάθεση του τόσο ενδιαφέροντος θέματος και συνάμα τις πολύτιμες συμβουλές και τις παρατηρήσεις της κατά την εκπόνηση της μελέτης μου. Οι άριστες συνθήκες συνεργασίας και η προθυμία της υπήρξαν για μένα εχέγγυο ομαλής και εμπρόθεσμης ολοκλήρωσης της εργασίας.

Έπειτα, είναι απαραίτητο να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στην οικογένειά μου για την στήριξη που μου παρείχε σε κάθε επίπεδο προκειμένου να ολοκληρώσω τις σπουδές μου και να επεκτείνω τους ορίζοντες της γνώσης και των φιλοδοξιών μου.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους εκείνους που δέχθηκαν με προθυμία να συμπληρώσουν τα ερωτηματολόγια που τους διένειμα, ώστε να φέρω εις πέρας το ερευνητικό μέρος της εργασίας. Η συμβολή τους στην ολοκλήρωσή της υπήρξε καθοριστική.

Με εκτίμηση

Μαρία Ζούζουλα

Περίληψη

Το ζήτημα της ανεργίας αποτελεί μια από τις πιο αμείλικτες μάστιγες της σύγχρονης εποχής. Ιδιαίτερα στην ελληνική επικράτεια, όπου ο αντίκτυπος της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης έχει οδηγήσει το κοινωνικό πρόσωπο του κράτους σχεδόν σε πλήρη διάλυση, η ανεργία αποτελεί τακτική επωδό στους καθημερινούς τίτλους των ειδησεογραφικών δελτίων. Από την άλλη πλευρά, η Τοπική Αυτοδιοίκηση, παρόλο που κι εκείνη με την σειρά της έχει πληγεί σημαντικά από τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης, καλείται να φέρει εις πέρας το δύσκολο έργο της επανένταξης των τοπικών κοινωνιών στην εργασία. Η μελέτη αυτή εξετάζει, λοιπόν, αφενός το κατά πόσο η ανεργία συνεπάγεται τον κοινωνικό αποκλεισμό του ατόμου που δεν εργάζεται κι αφετέρου το μέγεθος και το είδος της δυναμικής των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης αναφορικά με την μείωση των ποσοστών ανεργίας και την άμβλυνση των κοινωνικών συνεπειών της.

Λέξεις-κλειδιά: Τοπική Αυτοδιοίκηση – Ανεργία – Κοινωνικός Αποκλεισμός – Ευρωπαϊκή Ένωση – ΟΑΕΔ – Εργασία.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	2
Περίληψη	3
Περιεχόμενα	4
Κατάλογος πινάκων	5
Κατάλογος διαγραμμάτων	6
Εισαγωγή	7
Κεφάλαιο 1. Ανεργία και Κοινωνικός Αποκλεισμός	10
1.1. Αποσαφήνιση του όρου «Ανεργία»	10
1.2. Ο Κοινωνικός Αποκλεισμός ως βασική συνέπεια της ανεργίας	18
Κεφάλαιο 2. Η συμβολή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην μείωση των ποσοστών ανεργίας	21
2.1. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση και η τοπική κοινωνία	21
2.2. Συγκεκριμένες παρεμβάσεις κατά της ανεργίας	22
Κεφάλαιο 3. Η Ελληνική πραγματικότητα και ο Δήμος Καλαμάτας	25
3.1. Αναφορά στην σύγχρονη κατάσταση της απασχόλησης στην Ελλάδα	25
3.2. Ο ρόλος και το παράδειγμα του Δήμου Καλαμάτας	29
Κεφάλαιο 4. Έρευνα - Αποτελέσματα	36
4.1. Υλικό – μέθοδος	36
4.2. Αποτελέσματα έρευνας	36
Συμπεράσματα	63
Βιβλιογραφία	65
Άρθρα και ιστοσελίδες	66
Παράρτημα	70

Κατάλογος πινάκων

Πίνακας 4.1: Φύλο	37
Πίνακας 4.2: Ηλικία	37
Πίνακας 4.3: Επίπεδο εκπαίδευσης	38
Πίνακας 4.4: Οικογενειακή κατάσταση	39
Πίνακας 4.5: Αριθμός μελών οικογένειας	40
Πίνακας 4.6: Αριθμός παιδιών	41
Πίνακας 4.7: Ιδιόκτητη κατοικία	42
Πίνακας 4.8: Εγγραφή στα μητρώα του Ο.Α.Ε.Δ.	43
Πίνακας 4.9: Ύπαρξη κάρτας ανεργίας	44
Πίνακας 4.10: Εργασία πριν την έκδοση της κάρτας ανεργίας	44
Πίνακας 4.11: Λήψη επιδόματος ανεργίας	45
Πίνακας 4.12: «Επίσημη» εργασία	46
Πίνακας 4.13: Χρονικό διάστημα ανεργίας	47
Πίνακας 4.14: Φορές ανεργίας	48
Πίνακας 4.15: Μεγαλύτερο διάστημα ανεργίας	49
Πίνακας 4.16: Ύπαρξη κοινωνικής ασφάλισης	50
Πίνακας 4.17: Ενέργειες για εύρεση εργασίας	51
Πίνακας 4.18: Λόγος ανεργίας	52
Πίνακας 4.19: Τρόποι για εύρεση εργασίας	53
Πίνακας 4.20: Κοινωνικός αποκλεισμός λόγω ανεργίας	54
Πίνακας 4.21: Τρόποι έκφρασης κοινωνικού αποκλεισμού από τους συμπολίτες	55
Πίνακας 4.22: Τόπος έκφρασης κοινωνικού αποκλεισμού	56
Πίνακας 4.23: Άποψη για την κοινότητα στην οποία ζουν οι άνεργοι	57
Πίνακας 4.24: Παραμερισμός από φίλους και γνωστούς	57
Πίνακας 4.25: Συχνότητα επίσκεψης από φίλους και γνωστούς	58
Πίνακας 4.26: Συχνότητα επίσκεψης σε φίλους και γνωστούς	59
Πίνακας 4.27: Γνώση των δράσεων του Δήμου Καλαμάτας για την ενίσχυση των ανέργων	60
Πίνακας 4.28: Δράσεις που θα πρέπει να αναλάβει ο Δήμος Καλαμάτας για την ενίσχυση των ανέργων	62

Κατάλογος διαγραμμάτων

Διάγραμμα 4.1: Φύλο	37
Διάγραμμα 4.2: Ηλικία	38
Διάγραμμα 4.3: Επίπεδο εκπαίδευσης.....	39
Διάγραμμα 4.4: Οικογενειακή κατάσταση.....	40
Διάγραμμα 4.5: Αριθμός μελών οικογένειας.....	41
Διάγραμμα 4.6: Αριθμός παιδιών	42
Διάγραμμα 4.7: Ιδιόκτητη κατοικία	43
Διάγραμμα 4.8: Εγγραφή στα μητρώα του Ο.Α.Ε.Δ.	43
Διάγραμμα 4.9: Ύπαρξη κάρτας ανεργίας	44
Διάγραμμα 4.10: Εργασία πριν την έκδοση της κάρτας ανεργίας	45
Διάγραμμα 4.11: Λήψη επιδόματος ανεργίας.....	46
Διάγραμμα 4.12: «Επίσημη» εργασία	47
Διάγραμμα 4.13: Χρονικό διάστημα ανεργίας	48
Διάγραμμα 4.14: Φορές ανεργίας	49
Διάγραμμα 4.15: Μεγαλύτερο διάστημα ανεργίας	50
Διάγραμμα 4.16: Ύπαρξη κοινωνικής ασφάλισης	51
Διάγραμμα 4.17: Ενέργειες για εύρεση εργασίας	52
Διάγραμμα 4.18: Λόγος ανεργίας.....	53
Διάγραμμα 4.19: Τρόποι για εύρεση εργασίας.....	54
Διάγραμμα 4.20: Κοινωνικός αποκλεισμός λόγω ανεργίας	55
Διάγραμμα 4.21: Τόπος έκφρασης κοινωνικού αποκλεισμού	56
Διάγραμμα 4.22: Άποψη για την κοινότητα στην οποία ζουν οι άνεργοι	57
Διάγραμμα 4.23: Παραμερισμός από φίλους και γνωστούς.....	58
Διάγραμμα 4.24: Συχνότητα επίσκεψης από φίλους και γνωστούς.....	59
Διάγραμμα 4.25: Συχνότητα επίσκεψης σε φίλους και γνωστούς.....	60
Διάγραμμα 4.26: Γνώση των δράσεων του Δήμου Καλαμάτας για την ενίσχυση των ανέργων.....	61

Εισαγωγή

Μελετώντας την σύγχρονη ελληνική Ιστορία εύκολα μπορεί κανείς να αντιληφθεί ότι το ζήτημα της εργασιακής απασχόλησης παραμένει αδιάλειπτα μείζον και καίριο σε όλο το μήκος της. Η εγχώρια πολιτική σκηνή έφθασε μάλιστα να αντιληφθεί γρήγορα αυτή την πραγματικότητα, ώστε για πολλές δεκαετίες η υπόσχεση της εξάλειψης της ανεργίας μονοπωλούσε τις προεκλογικές διακηρύξεις. Πολύ περισσότερο, είναι προφανές ότι τα πολιτικά κόμματα του Κοινοβουλίου του περασμένου αιώνα στήριξαν σε πολλές περιπτώσεις την ίδια την επιβίωσή τους σε πελατειακές σχέσεις που εμπεριείχαν την ανταλλαγή μιας ψήφου με μια θέση εργασίας. Μάλιστα, πολύ συχνά το είδος της θέσης αυτής και οι παρεπόμενες συνθήκες εργασίας θεωρήθηκαν ως δευτερεύουσες, αφού ο άνεργος πολίτης αναζητούσε οποιαδήποτε επαγγελματική διέξοδο ήταν δυνατόν να του υποσχεθεί την επιβίωση. Πράγματι, η ανεργία έχει αποτελέσει πολλάκις το έναυσμα για την καταπάτηση κάθε ηθικού φραγμού και κάθε νομιμοφροσύνης. Ο λόγος είναι απλός: ο μέσος άνθρωπος διεκδικεί το δικαίωμά του στην ζωή, την υγεία και την παιδεία και η έμμισθη εργασία αποτελεί το μοναδικό όχημα που μπορεί να τον οδηγήσει στον βιοπορισμό.

Σε κάθε περίπτωση, όπως θα δούμε στα κεφάλαια που ακολουθούν, η εργασία σημαίνει πολλά περισσότερα από ένα αποκλειστικό εισιτήριο για την βασική επιβίωση. Με την προσφορά της εργασίας του ο άνθρωπος αλληλεπιδρά ουσιαστικά και μετέχει ενεργά στο κοινωνικό σύνολο στο οποίο συνανήκει, ενώ είναι δυνατόν να βιώσει την αυτοπραγμάτωση καθώς δρέπει τους καρπούς των μόχθων του. Σε πρακτικό επίπεδο, η αμειβόμενη εργασία μπορεί να προσφέρει στον πολίτη την πρόσβασή του στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, την υγεία και τον πολιτισμό, ιδιαίτερα στις μέρες μας, όπου όλα σχετίζονται λιγότερο ή περισσότερο με τις χρηματικές συναλλαγές.

Όπως και να 'χει, η διεθνής οικονομική κρίση ήρθε να εντείνει το πρόβλημα σε μια κοινωνία, η οποία επί δεκαετίες ζούσε στην σκιά και την αγωνία της ανεργίας. Οι αριθμητικές μειώσεις του ανθρωπίνου δυναμικού, αλλά και η καθιέρωση ενός εργασιακού δικαίου που ελάχιστα προστατεύει τον

εργαζόμενο και κατά κανόνα ευνοεί τον εργοδότη, ενίσχυσαν τόσο τα ποσοστά της ανεργίας, όσο και το κλίμα της κοινωνικής ανασφάλειας. Τα μαζικά κύματα μετανάστευσης, οι απολύσεις δίχως αποζημίωση, η αδήλωτη περιστασιακή εργασία αποτελούν μονάχα μερικά από τα παράγωγα αποτελέσματα της ανεργίας.

Σε κοινωνικό επίπεδο η πραγματικότητα αποδεικνύεται σαφώς πιο σύνθετη, αφού οι ειδικοί της Κοινωνιολογίας εκτιμούν πως η αύξηση της ανεργίας παίζει καθοριστικό ρόλο στην όξυνση της εγκληματικότητας που παρατηρείται με τα εγκλήματα κατά της ανθρώπινης ζωής να είναι εκείνα που βιώνουν την μεγαλύτερη αύξηση. Πράγματι, αρκεί να ρίξει κανείς μια ματιά στα πρωτοσέλιδα των ειδησεογραφικών εφημερίδων του τελευταίου έτους για να διαπιστώσει την τεράστια αύξηση των επιθέσεων κατά της ζωής για να αντιληφθεί την έκταση της κατάστασης¹. Δεν φαίνεται να είναι δε διόλου συμπτωματικό το γεγονός ότι τα περισσότερα εγκλήματα από αυτά αποτελούν μέρος μιας συνολικής ρατσιστικής δράσης, που εμφανίστηκε στην Ελλάδα έπειτα από το 2010 με το πρόσχημα ότι «ο μεταναστευτικός πληθυσμός είναι που στερεί από την εντόπια κοινωνία τις προσφερόμενες θέσεις εργασίας, αφού τις καταλαμβάνει εκείνος». Έτσι, δεν είναι καθόλου άτοπος ο ισχυρισμός των κοινωνιολόγων που διακηρύσσουν ότι η ανεργία οδηγεί σταδιακά σε σημαντική ρήξη του κοινωνικού ιστού².

Παρόλα αυτά η κατάσταση δεν είναι μόνο δυσοίωνη, αλλά μπορεί να μετατραπεί σε πολλά υποσχόμενη, αν η εγχώρια κοινωνία στηριχθεί όχι μόνο σε εθνικό, αλλά κυρίως σε τοπικό επίπεδο. Με άλλα λόγια, είναι προφανές ότι οι τοπικές διοικήσεις αντιλαμβάνονται καλύτερα και πιο σφαιρικά τις ιδιαίτερες ανάγκες, αλλά και τις ειδικές δυνατότητες του πληθυσμού της περιοχής που

---

¹ Πρβλ. Γκανάς Α., Δριτσάκης Ν., *Ανεργία και Εισοδηματική Ανισότητα οι κυριότερες αιτίες της εγκληματικότητας. Μια θεωρητική προσέγγιση*, 2010, Θεσσαλονίκη, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας: σελ. 4-16.

² Πρβλ. Μανδραβέλης Π., «Όταν η Ελλάδα ανακάλυψε τον ρατσισμό», *Καθημερινή*, 23.09.2012: σελ. 19, Ανδρεόπουλος Κ., «Η οικονομική κρίση επιτείνει τον ρατσισμό και την ξενοφοβία», *Το Βήμα*, 05.04.2012: σελ. 14 και Μοαβία Α., «Η κοινωνική συνοχή της χώρας είναι ευθύνη όλων», *Ηλεκτρονικό Περιοδικό της Υπηρεσίας Μετανάστευσης του ΟΗΕ "Iagainstracism"*, 07.02.2013, <http://www.unhcr.gr/1againstracism/>.

βρίσκεται υπό την επιμέλειά τους. Όμως, μολονότι οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης έχουν καταβάλει μεγάλες προσπάθειες κι έχουν εκπληρώσει σημαντικό έργο για την στήριξη των τοπικών κοινωνικών και την ανάδειξη των ικανοτήτων τους, η μνημονιακή πολιτική έχει περιορίσει αισθητά όχι μόνο την χρηματοδότηση του έργου τους, αλλά και τα καθήκοντά τους.

Η παρούσα εργασία εξετάζει συνοπτικά το φαινόμενο της ανεργίας, αλλά και τον κοινωνικό αποκλεισμό που φανερώνεται ως η αμεσότερη συνέπεια της. Γίνεται μια προσπάθεια να προσδιοριστούν με σαφήνεια οι όροι και να περιγραφθούν κατά το δυνατόν ακριβέστερα και πιο ολοκληρωμένα. Η ελληνική πραγματικότητα με τα ολοένα αυξανόμενα ποσοστά ανεργίας και την κοινωνική της συνοχή υπό διάλυση διερευνώνται προσεκτικά. Στην συνέχεια η μελέτη μας στρέφει την προσοχή της στην ανάλυση και την ανάδειξη του ρόλου της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην μείωση των δεικτών της ανεργίας και την άμβλυση των σοβαρότερων κοινωνικών συνεπειών της. Βεβαίως, προκειμένου να γίνει πιο κατανοητή η δυνατή συμβολή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης παρουσιάζεται περιληπτικά η περίπτωση του Δήμου Καλαμάτας ως παράδειγμα. Τέλος, παρατίθενται οι λεπτομέρειες της έρευνας που πραγματοποιήθηκε από τον συγγραφέα αυτής της εργασίας και αφορά στην σχέση των τοπικών διοικητικών δυνάμεων με την ανεργία και την μικρο-κοινωνία.

Κεφάλαιο 1. Ανεργία και Κοινωνικός Αποκλεισμός

1.1. Αποσαφήνιση του όρου «Ανεργία»

Στην προσπάθεια να προσδιοριστεί η έννοια του όρου «ανεργία», θα μπορούσε κανείς να της αποδώσει ως περιεχόμενο την αδυναμία του ατόμου να επιτύχει την πρόσβαση στην εργασία, παρόλο που είναι επαγγελματικά ενεργό και διαθέσιμο να εργαστεί. Η εννοιολογική αποσαφήνιση αποκτά μάλιστα μεγάλη σημασία, όταν συνειδητοποιούμε πως συχνά ο κοινός νους αποδεικνύεται επιρρεπής σε συγχύσεις που ταυτίζουν την ανεργία με την αεργία, δηλαδή την οκνηρία, την απροθυμία του ατόμου να κοπιάσει για το οτιδήποτε.

Στην πραγματικότητα η ιδιότητα του ανέργου υπερβαίνει τις καταρτισμένες λίστες των μητρώων απασχόλησης. Άνεργος δεν είναι μονάχα εκείνος που είναι δηλωμένος επίσημα ως τέτοιος στις αρμόδιες αρχές, ούτε εκείνος που, μολονότι δεν απορροφάται από τον τομέα της εργασίας, είναι διαθέσιμος να εργαστεί ως πλήρως απασχολούμενος και «κανονικά». Μια μητέρα που αναζητά εργασία μερικής απασχόλησης για να στηρίξει τον οικογενειακό προϋπολογισμό δίχως να παρακάμψει τα πολλαπλά οικιακά της καθήκοντα, ένα άτομο με αναπηρία που αναζητά εργασία που απαιτεί μειωμένη κινητικότητα, ένας φοιτητής που ψάχνει για μια θέση εργασίας με ελαστικό ωράριο προκειμένου να μπορεί να παρακολουθήσει τα μαθήματά του, όλα τα παραπάνω παραδείγματα συνιστούν ανέργους. Η διαπίστωση έχει καίρια σημασία, αφού οι επίσημες ανακοινώσεις των κρατικών φορέων υπολογίζουν τα ποσοστά της ανεργίας αποκλειστικά και μόνο με βάση τις εγγραφές ανέργων στα μητρώα του ΟΑΕΔ. Επιπλέον, χρειάζεται να υπογραμμιστεί ότι η ίδια υπηρεσία προσφέρει προγράμματα κατάρτισης ανέργων ή και προγράμματα χαμηλά αμειβόμενης ημι-απασχόλησης για λόγους απόκτησης εμπειρίας με τους συμμετέχοντες σ' εκείνα να μην καταγράφονται ως άνεργοι,

αφού τυπικά απασχολούνται ακόμη κι αν αδυνατούν μέσω της απασχόλησης αυτής να εξασφαλίσουν τα προς το ζην³.

Όμως η εκτίμηση του αριθμού των ανέργων στην χώρα μας εμπεριέχει κι άλλες παγίδες που τροφοδοτούν την ανακρίβεια. Για παράδειγμα, ο αριθμός των ανέργων υπολογίζεται ως ποσοστό επί του συνολικού αριθμού του εργατικού δυναμικού, του συνόλου δηλαδή που διατίθεται και είναι σε θέση να εργαστεί. Όταν λοιπόν λέμε ότι σήμερα έχουμε λόγω χάριν 10% ανεργία, αυτό σημαίνει ότι από τα 100 ενήλικα άτομα που είναι σε θέση να απασχοληθούν, τα 10 δεν έχουν απορροφηθεί από την αγορά εργασίας. Η υπόθεση είναι επίσης σημαντική για την κατανόηση του ζητήματος, αφού για παράδειγμα τα άτομα που έχουν ξεπεράσει το όριο ηλικίας συνταξιοδότησης, για παράδειγμα ένας 75χρονος, δεν λαμβάνονται υπόψη ως εργατικό δυναμικό και δη ως άνεργοι, ακόμη κι αν δεν διαθέτουν καμία εισοδηματική πηγή. Στο εργατικό δυναμικό δεν συγκαταλέγονται βεβαίως όλοι εκείνοι που αδυνατούν ή δεν επιθυμούν να εργαστούν. Για παράδειγμα, άτομα με σοβαρά προβλήματα υγείας, ανήλικα άτομα και ηλικιωμένοι, αλλά και νοικοκυρές που δεν επιδιώκουν να εργαστούν, δεν νοούνται ως δυνάμει απασχολούμενοι⁴.

Από την άλλη πλευρά, παρατηρείται ότι υπάρχουν διάφοροι τύποι ανεργίας, γεγονός που μπορεί να αποβεί υποσχόμενο, αφού η πολυτυπία της ανεργίας ενδέχεται να προσφέρεται για πολλαπλές παρεμβάσεις προκειμένου να εξυγιανθεί ο τομέας της απασχόλησης. Η λεγόμενη «ανεργία τριβής» αποτελεί μια συνηθισμένη μορφή μη-απασχόλησης. Η περίπτωση της είναι ιδιαίτερη αφού κατ' αυτήν υπάρχει διαθέσιμο εργατικό δυναμικό με την κατάλληλη κατάρτιση για να ασκήσει συγκεκριμένα επαγγέλματα και μάλιστα υπάρχουν διαθέσιμες κενές θέσεις εργασίας που απευθύνονται σε αυτές τις ιδιαίτερες ειδικεύσεις. Ο πραγματικός αιτιώδης παράγοντας της ανεργίας τριβής δεν είναι άλλος από την ελλιπή επικοινωνία μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων, με τους πρώτους να δυσκολεύονται να έρθουν σε επαφή με τους κατάλληλους υποψηφίους και τους δεύτερους να μην έχουν τα μέσα να εντοπίσουν τις

³ Βλ. Νταντά Ε., *Ανεργία*, 2009, Θεσσαλονίκη, Αλεξάνδρειο Τεχνολογικό Ίδρυμα: σελ. 9-10.

⁴ Πρβλ. Κυρίτσος Ν., *Ανεργία και απασχόληση στην Ελλάδα*, 1991, Αθήνα, Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή: σελ. 23-39 και Καραμεσίνη Μ., Κουζής Γ., *Πολιτική απασχόλησης. Πεδίο σύζευξης της οικονομικής και της κοινωνικής πολιτικής*, 2005, Αθήνα, Gutenberg: σελ. 19.

επιθυμητές θέσεις εργασίας. Στο σημείο αυτό η δημόσια παρέμβαση μπορεί να πραγματοποιηθεί με τους δημόσιους φορείς να παίζουν τον ρόλο του διαύλου που θα φέρει σε επαφή τους εργαζόμενους με τους εργοδότες προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι οικονομικές και οι κοινωνικές όψεις της απασχόλησης⁵.

Η εποχιακή ανεργία αποτελεί μian άλλη μορφή μη απασχόλησης, που συναντάται πολύ συχνά στην Ελλάδα. Ορισμένα επαγγέλματα βρίσκονται στο απόγειο της παραγωγικότητάς τους κατά το διάστημα συγκεκριμένων περιόδων του έτους, ενώ φθίνουν είτε φθάνουν να εκλείπουν κατά τις λοιπές περιόδους. Οι εποχιακοί πυροσβέστες, που προσλαμβάνονται με σύμβαση ορισμένου χρόνου κατά τους θερινούς μήνες, οπότε και αυξάνονται οι πιθανότητες ξεσπάσματος πυρκαγιάς, βρίσκονται αντιμέτωποι με την ανεργία για ένα μεγάλο διάστημα του υπόλοιπου έτους. Το ίδιο συμβαίνει και με τους επαγγελματίες των τουριστικών κλάδων και τους αγροτικούς παραγωγούς που με την σειρά τους αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα εποχιακά ανέργων⁶.

Η διαρθρωτική ανεργία θεωρείται σήμερα μια από τις δυσκολότερες μορφές μη-απασχόλησης, αφού χρίζει συχνά ριζοσπαστικών παρεμβάσεων. Στην περίπτωση της διαρθρωτικής ανεργίας ο αιτιώδης παράγοντας δεν είναι άλλος από την αναντιστοιχία ανάμεσα στα προσόντα των υποψηφίων εργαζομένων και τις απαιτήσεις των θέσεων εργασίας, όπως προκύπτουν από τις ανάγκες της εξελισσόμενης αγοράς. Στην περίπτωση αυτή οι προσπάθειες προσανατολίζονται στην ανανέωση των γνώσεων του εργατικού δυναμικού και στην κατάρτισή του σε νέους τομείς ειδίκευσης μέσω

---

⁵ Βλ. Πετκίδου Ε., *Απασχόληση και ανεργία. Η περίπτωση των νέων ανέργων*, 2007, Αθήνα: σελ. 34 και Tucker I., *Macroeconomics for today*, 2010, Ohio, Cengage Learning Editions: σελ. 182.

⁶ Βλ. Hall R., Lieberman M., *Macroeconomics. Principles and applications*, 2009, Ohio, Cengage Learning Editions: σελ. 154-156 και Πετκίδου Ε., 2007, *ό.π.*: σελ. 35.

προγραμμάτων δια βίου μάθησης προκειμένου να αυξήσει τις πιθανότητες προσχώρησης στην αγορά εργασίας⁷.

Η ανεργία λόγω ανεπαρκούς ζήτησης είναι ίσως η πρώτη σε συχνότητα εμφάνισης μορφή μη-απασχόλησης στις μέρες μας. Η ύπαρξη της οφείλεται στις διάφορες φάσεις του περιοδικού οικονομικού κύκλου μιας συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής, όπου η γενικευμένη ύφεση οδηγεί στην μείωση της παραγωγικότητας και κατ' επέκταση στις περικοπές του ανθρωπίνου δυναμικού. Σε τέτοιες περιόδους κρίσης, συνηθίζεται οι εργοδότες να είναι επιφυλακτικοί στις προσλήψεις προσωπικού στην προσπάθειά τους να μειώσουν τις μισθολογικές δαπάνες και να ανταπεξέλθουν στα δύσκολα σημεία των καιρών⁸.

Στις παραπάνω παραγράφους περιγράψαμε μερικά από τα χαρακτηριστικότερα είδη ανεργίας αναφέροντας επίσης κάποιες από τις αιτίες της εμφάνισής τους. Βεβαίως υπάρχουν πάντοτε και γενικότερα αίτια που συνηγορούν στην εμφάνιση της ανεργίας. Για παράδειγμα ο υπερπληθυσμός μιας χώρας συνεπάγεται αδιαμφισβήτητα την αύξηση των ποσοστών ανεργίας, αφού παρουσιάζεται αναντιστοιχία ανάμεσα στον αριθμό των προσφερόμενων θέσεων εργασίας και στο μέγεθος του διαθέσιμου εργατικού δυναμικού. Δεν είναι άλλωστε διόλου τυχαίο το γεγονός ότι η προώθηση των μεταναστευτικών ρευμάτων σε διαβατικές χώρες και ο συγχρωτισμός τους σε αυτές έχει χρησιμοποιηθεί συστηματικά κατά τους τελευταίους δύο αιώνες ως η πλέον σύγχρονη και ανομολόγητη ψυχροπολεμική μέθοδος. Πράγματι, η συμφόρηση του εργατικού πληθυσμού σε μια χώρα είναι ικανή να την οδηγήσει πολύ γρήγορα στην ένδεια.

Από την άλλη μεριά, η οικονομική ύφεση αποτελεί μια γενικευμένη κατάσταση που επηρεάζει όλους τους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας του πληθυσμού της περιοχής που πάσχει. Η κατάργηση φορέων και υπηρεσιών, η πτώχευση επιχειρήσεων και οι περικοπές μισθολογικών εισφορών και

---

⁷ Βλ. Πετκίδου Ε., 2007, *ό.π.*: σελ. 35-36 και Koning P., Ridder G., Van Den Berg G., "Structural and frictional unemployment in an equilibrium search model with heterogeneous agents", *Journal of Applied Econometrics*, 1996, Vol. 10: σελ. 133-151.

⁸ Βλ. Πετκίδου Ε., 2007, *ό.π.*: σελ. 36.

ανθρωπίνου δυναμικού τονώνουν αξιολογούμενα τα ποσοστά ανεργίας. Επιπλέον έχει παρατηρηθεί ότι η μεγάλη μείωση των μισθών οδηγεί τους εργοδότες στην αναζήτηση εργαζομένων με υπερβολικά προσόντα –ακόμη κι αν αυτά ελάχιστα είναι συναφή ή απαραίτητα για την διεκπεραίωση των καθηκόντων της προσφερόμενης θέσης εργασίας- αφού μπορούν να τους απασχολήσουν δίχως να καταβάλουν τα νόμιμα επιδόματα πτυχιακών τίτλων σπουδών. Έτσι, σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, τα εργατικά στρώματα των ανειδίκευτων εργατών και των εργαζομένων βασικής εκπαίδευσης είναι εκείνα που μάλλον πλήττονται πρώτα.

Βεβαίως, η χαμηλή ζήτηση ορισμένων ειδικοτήτων ή/και η έλλειψη επαγγελματικού αντικρίσματος μιας ειδίκευσης σε μια χώρα είναι δυνατό να ενισχύσει την υπάρχουσα ανεργία. Για παράδειγμα έως το 1990 το επάγγελμα του λογοθεραπευτή δεν είχε θεσμοθετημένα δικαιώματα στην Ελλάδα, ούτε αναγνωριζόταν επίσημα από τις δημόσιες υπηρεσίες υγείας. Κατά συνέπεια, η Λογοθεραπεία υπήρξε παραγκωνισμένη ως επιστήμη και οι εφαρμοστές της αντιμετώπιζαν σοβαρά προβλήματα εύρεσης εργασίας. Ένα άλλο εξίσου χαρακτηριστικό παράδειγμα επαγγέλματος χαμηλής ζήτησης στην χώρα μας είναι εκείνο του κατασκευαστή αυτοκινήτων, αφού η Ελλάδα στερείται τις τελευταίες δεκαετίες αυτοκινητιστικής βιομηχανίας. Ωστόσο, η απουσία σωστού σχεδιασμού των εργασιακών ζητημάτων από τον κρατικό μηχανισμό παίζει επίσης καθοριστικό ρόλο στην εύρεση εργασίας. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η μη-αναγνώριση των επαγγελματικών δικαιωμάτων ορισμένων κλάδων, ο ελλιπής και βραδύς εκσυγχρονισμός του συστήματος, η λειψή σφυγμομέτρηση των αναγκών της ιδιαίτερης αγοράς από τον δημόσιο φορέα ευνοεί την ανάπτυξη επαγγεμάτων δίχως αντίκρισμα στην εγχώρια οικονομία.

Στην πραγματικότητα, όμως, τα αίτια της ανεργίας είναι δυνατόν να εντοπιστούν κατά περίπτωση σε διαφορετικούς παράγοντες. Πολλές φορές το φύλο, η ηλικία, η καταγωγή κ.α. επηρεάζουν καθοριστικά την επαγγελματική αποκατάσταση. Για παράδειγμα, παρατηρείται ότι οι γυναίκες σημειώνουν σταθερά υψηλότερα ποσοστά ανεργίας σε σχέση με τους άνδρες, ενώ συνηθίζεται να απασχολούνται μερικώς όταν καλύπτουν κάποια θέση εργασίας. Επιπλέον, για την κάλυψη διοικητικών θέσεων που βρίσκονται

υψηλά στην ιεραρχία μιας υπηρεσίας ή μιας επιχείρησης παρουσιάζεται μεγαλύτερη προτίμηση σε άνδρες εργαζόμενους⁹. Η ηλικία παίζει κι εκείνη σημαντικό ρόλο στην εύρεση εργασίας, αφού τα άτομα που ανήκουν στις λεγόμενες «παραγωγικές ηλικίες» φαίνεται πως αντιμετωπίζουν λιγότερα προβλήματα αναφορικά με την εισοδό τους στην αγορά εργασίας. Αντίθετα, άτομα άνω των 50 ετών δυσκολεύονται φανερά να βρουν δουλειά. Το μορφωτικό επίπεδο θεωρείται σήμερα ως δίκτοπο μαχαίρι για τον εργαζόμενο¹⁰. Παρόλο που σήμερα η οικονομική κρίση έχει εγείρει μια σαφή προτίμηση των ατόμων με ανώτερους και ανωτάτους τίτλους σπουδών σε σχέση με εκείνους που έχουν ολοκληρώσει την βασική εκπαίδευση ή διαθέτουν κάποια τεχνική κατάρτιση, το μεταπτυχιακό και το διδακτορικό επίπεδο σπουδών ενδέχεται να οδηγήσει σε απόρριψη με την αιτιολογία των «υπερβολικών προσόντων»¹¹.

Έπειτα, η στενή επαγγελματική εξειδίκευση, που βρέθηκε στο ζενίθ της κατά τις δυο τελευταίες δεκαετίες, έχει αρχίσει να φθίνει μετά το ξέσπασμα της οικονομικής ύφεσης, οπότε οι σφαιρικές ευρείες γνώσεις ενός επιστημονικού ή τεχνικού τομέα έρχονται εκ νέου στο προσκήνιο. Όσα περισσότερα ξέρει να εφαρμόζει ο εργαζόμενος, τόσο πιο περιζήτητος είναι. Από την άλλη πλευρά, η καταγωγή παίζει με την σειρά της κάποιο ρόλο στην επιλογή ανθρωπίνου δυναμικού. Στην Ελλάδα αρκεί μια εμπειρική παρατήρηση για να συνειδητοποιήσει κανείς ότι άτομα διαφορετικής εθνικότητας προτιμώνται ως απασχολούμενοι σε επαγγέλματα χαμηλού κύρους και σε θέσεις εργασίας που δεν απαιτούν την άμεση επαφή με τους πελάτες, όπως για παράδειγμα είναι οι υπηρεσίες καθαριότητας κτιρίων, οι οικοδομικές εργασίες, οι

---

⁹ Βλ. Αβραμίκου Α., *Ευέλικτες Μορφές Απασχόλησης και Ανισότητες στον Εργασιακό Χώρο*, 2001, Αθήνα, ΚΕΘΙ: σελ. 33-37 και Βιτσιλάκη Χ., Φώκιαλη Π., *Φύλο και απασχόληση*, 2007, Ατραπός, Αθήνα: σελ. 9-13.

¹⁰ Βλ. Μανδραβέλης Π., «Ο πόλεμος κατά της ανεργίας», *Η Καθημερινή*, 25.02.2013: σελ. 14 και Μπάκας Δ., Παπαπέτρου Ε., «Η ελληνική αγορά εργασίας στην κρίση», *Πρακτικά Ημερίδας της Τράπεζας Ελλάδος με θέμα «Κρίση, απασχόληση και συμμετοχή στην αγορά εργασίας»*, 27.11.2012: σελ. 3-27.

¹¹ Βλ. Νταντά Ε., 2009, *ό.π.* σελ. 18-22, Δρεπτάκης Μ., «Τα αίτια της υψηλής ανεργίας των πτυχιούχων ΑΕΙ-ΤΕΙ», *Ελευθεροτυπία*, 10.05.2007: σελ. 22 και Γκανάς Α., Δριτσάκης Ν., 2010, *ό.π.*: σελ. 15-17.

μεταφορές κ.α. Τέλος, η καταλληλότητα του υποψηφίου εργαζομένου, που ξεκινά από την συνάφεια των γνώσεων του προς το αντικείμενο εργασίας κι εκτείνεται σε θέματα συμπεριφοράς, κατά πόσο δηλαδή το επαγγελματικό προφίλ ταιριάζει με την δουλειά που προτείνεται, επηρεάζει την είσοδο στην απασχόληση. Έτσι, άτομα με ελαφρά προβλήματα συμπεριφοράς, με έλλειψη διπλωματικών δεξιοτήτων, χαμηλή κοινωνικότητα, η άγνοια ενός πλήθους «ευπρεπών» τρόπων συμπεριφοράς πολλές φορές δυσκολεύονται να καταλάβουν μια θέση εργασίας.

Σε κάθε περίπτωση στις μέρες μας όπου η προθυμία, η εργατικότητα και τα προσόντα δεν αρκούν για να εγγυηθούν την εύρεση εργασίας, είναι η συμβατικότητα και η ανοχή που αποτελούν πολλές φορές κριτήριο επιλογής του ανθρωπίνου δυναμικού. Έτσι, όσο λιγότερο διεκδικητικός είναι ένας εργαζόμενος αναφορικά με τα παραδεδομένα δικαιώματά του, όσο περισσότερο ανέχεται την εκμετάλλευση, τόσο πιο εύκολο είναι να καλύψει και να παραμείνει σε μια θέση εργασίας.

Αναφερθήκαμε λοιπόν παραπάνω στα πολλαπλά αίτια της ανεργίας με κάποια συντομία. Ωστόσο, όπως καθετί που έχει αίτια βρίσκει και αποτελέσματα, έτσι και η ανεργία επιφέρει διάφορες και βαρύτερες συνέπειες στην κοινωνία και την οικονομία. Κατ' αρχάς καθώς αυξάνονται οι δείκτες της μη-απασχόλησης σημειώνεται σημαντική απώλεια των παραγωγικών δυνάμεων, αφού μάχιμο και διαθέσιμο ανθρώπινο δυναμικό δεν αξιοποιείται για την παραγωγή, την πρόοδο και την ανάπτυξη, αλλά παραμένει αδρανές. Το ίδιο ανενεργό εργατικό δυναμικό ενδέχεται ακόμη να επιβαρύνει τον κρατικό προϋπολογισμό, αφού για την στήριξή του το κράτος διαθέτει επιδόματα ανεργίας και χρηματοδοτεί προγράμματα καινοτόμας επαγγελματικής κατάρτισης¹².

Σε προηγούμενη παράγραφο αναφέρθηκε ρητά ο υπερπληθυσμός ως παράγοντας που προκαλεί μεταξύ άλλων την ανεργία. Πράγματι, αυτή η πραγματικότητα έχει οδηγήσει πολλές φορές τις κοινωνίες που αντιμετωπίζουν την ραγδαία αύξηση της ανεργίας να εκφράζουν ρατσιστικά

---

¹² Βλ. Τόλιος Γ., Μαγκλιβέρας Σ., *Παραγωγικότητα, Ανταγωνιστικότητα, Ανεργία*, 1987, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή: σελ. 24-56.

ξεσπάσματα, αφού η απογοήτευσή τους οδηγεί στο αυθαίρετο συμπέρασμα ότι το μέγεθος του αλλοδαπού πλήθους στην χώρα τους είναι εκείνο που τους στερεί την απασχόληση. Όμως ο ρατσισμός αποδεικνύεται πάντοτε πολύ επικίνδυνος για τον κοινωνικό ιστό. Ο φανατισμός, η βία και οι διακρίσεις μπορούν να διαταράξουν σημαντικά την κοινωνική συνοχή, αλλά και να αποπροσανατολίσουν τον άνεργο από τον πραγματικό του στόχο, που είναι η εύρεση εργασίας, αλλά και η καθιέρωση ενός κράτους δικαίου, που θα μεριμνεί για την απασχόληση των πολιτών του¹³.

Συναισθήματα όπως η κατάθλιψη, η απόγνωση και η απελπισία αποδεικνύονται στενά συνδεδεμένα με την απασχόληση, αφού κι εκείνη μεταξύ άλλων αποτελεί έναν τρόπο άμεσης συμμετοχής στην κοινωνική αλληλεπίδραση και συνδιαλλαγή. Κατά συνέπεια δεν είναι διόλου τυχαίο που η αύξηση των ποσοστών της ανεργίας συνοδεύεται πάντοτε με την αύξηση των κρουσμάτων αυτοκτονίας σε μια γεωγραφική περιοχή¹⁴.

Βεβαίως ο κατάλογος των συνεπειών της ανεργίας δεν τελειώνει εδώ. Η ανάγκη των πολιτών να εργαστούν για να εξασφαλίσουν τα προς το ζην συνοδεύεται συνήθως από μια προφανή έκπτωση των ανθρωπίνων και των εργασιακών δικαιωμάτων που έχουν κατακτηθεί με αγώνες εδώ και δεκαετίες. Η κερδοσκοπική διάθεση των ολίγων βρίσκει το κατάλληλο έδαφος να αναπτυχθεί στην ανάγκη των πολλών να επιλεχθούν και να εργαστούν με αντίτιμο την υποδούλωσή τους σε μια εργασιακή σχέση που δεν προσφέρεται για αντίδραση και αγωνιστικότητα¹⁵.

Μια άλλη συνέπεια είναι η γενικευμένη μείωση μισθών. Πράγματι, οι εργοδότες με το πρόσχημα της οικονομικής κρίσης συνηθίζουν να μειώνουν τα μεγέθη των εισφορών τους προς τους εργαζομένους ανεξάρτητα από το αν

¹³ Πρβλ. Δουζίνας Κ., «Μεταμοντέρνος» ο ρατσισμός και ο φασισμός των ημερών μας», *Ηλεκτρονικό Περιοδικό της Μεταναστευτικής Υπηρεσίας του ΟΗΕ "1againstracism"*, 29.10.2012, <http://www.unhcr.org/1againstracism/>.

¹⁴ Βλ. Λουκόπουλος Γ., «Χρέη και ανεργία οδηγούν στην αυτοκτονία», *Το Έθνος*, 16.01.2010: σελ. 6 και Καρανίκας Χ., «Οι αυτοκτονίες του ΔΝΤ έγιναν επιδημία», *Τα Νέα*, 31.05.2012: σελ. 9.

¹⁵ Βλ. Κουζής Γ., *Οι εργασιακές σχέσεις στην Ευρώπη και την Ελλάδα*, 2009, Αθήνα, ΙΝΕ-ΓΣΕΕ: σελ. 32-36.

πάσχει ή όχι η επιχείρησή τους εν τέλει. Έτσι, σε πολλές περιπτώσεις οι σχέσεις εργασίας μετατρέπονται σε σχέσεις εκμετάλλευσης, με τους εργοδότες να κερδοσκοπούν και τους εργαζομένους να δουλεύουν για ένα κομμάτι ψωμί προκειμένου να μην ξαναβρεθούν στην θέση του ανέργου.

Σε κάθε περίπτωση, η υψηλή ανεργία συνεπάγεται την περιορισμένη πρόσβαση στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, την παιδεία και τον βιοπορισμό. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο άλλωστε οι οικονομικές κρίσεις, των οποίων πρωτεύον σύμπτωμα είναι η αύξηση της ανεργίας, έχουν πολλές φορές νοηθεί και ως «ανθρωπιστικές κρίσεις» όταν λαμβάνουν τέτοια έκταση ώστε διακυβεύεται η ανθρώπινη επιβίωση και η αξιοπρέπεια¹⁶.

1.2. Ο Κοινωνικός Αποκλεισμός ως βασική συνέπεια της ανεργίας

Ο κοινωνικός αποκλεισμός, όμως, μπορεί να θεωρηθεί ως το επιστέγασμα κάτω από το οποίο καλύπτονται όλες οι παραπάνω συνέπειες που αναφέρθηκαν κι ακόμη εκείνες που για λόγους οικονομίας δεν καταγράφηκαν στο κεφάλαιο αυτό. Η μείωση της κοινωνικής θέσης, το υπερβολικό άγχος και η οικογενειακή τριβή αποτελούν επακόλουθα της ανεργίας τα οποία οδηγούν σταδιακά τόσο στον οικογενειακό, όσο και στον κοινωνικό αποκλεισμό του μη εργαζόμενου ατόμου.

Πράγματι, καθόσον η εργασία παραμένει συνυφασμένη με την οικονομική κατάσταση ενός ατόμου, η ανεργία δύναται να καταστήσει πιο αισθητό το χάσμα ανάμεσα στις ταξικές διαιρέσεις της κοινωνίας. Η αίσθηση του ατόμου ότι ανήκει στην χαμηλή οικονομική-κοινωνική τάξη αρκεί για να του δημιουργήσει την εντύπωση ότι είναι σε μεγάλο βαθμό αποκλεισμένο από την κοινωνική ολότητα εξαιτίας της αδυναμίας του να εντοπίσει και να καταλάβει μια θέση εργασίας. Είναι όμως ο κοινωνικός αποκλεισμός μονάχα μια

---

¹⁶ Βλ. Νάκα Ν., «Νέες Εποχές: Ανθρωπιστική κρίση», *Το Βήμα*, 25.11.2012: σελ. 28.

εντύπωση, μια πλαστή πεποίθηση του ανέργου ατόμου που προκύπτει από την λαβωμένη του αυτοπεποίθηση; Το ερώτημα τούτο αποδεικνύεται αδύνατο να απαντηθεί κατηγορηματικά. Παρόλα αυτά, ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί συχνά πραγματικότητα και όχι πεποίθηση. Εξαιτίας της οικονομικής του δυσπραγίας, το άνεργο άτομο συμμετέχει όλο και λιγότερο σε ψυχαγωγικές και πολιτιστικές δραστηριότητες, αφού αυτές απαιτούν συνήθως την καταβολή πενιχρών ή και διόλου ευκαταφρόνητων χρηματικών ποσών. Κατά συνέπεια, η κοινωνική του ζωή περιορίζεται σημαντικά και το άτομο βιώνει την περιθωριοποίηση. Το γεγονός ότι δεν προσφέρει παραγωγικά στην κοινωνία –η οποία χαρακτηρίζεται από τον νόμο του «δούναι και λαβείν»– όπως θα ήθελε, του στερεί την αίσθηση της αμοιβαιότητας, ενώ σταδιακά το κοινωνικό περιβάλλον παραγκωνίζει τον άνεργο ως παρασιτικό μέλος του. Με άλλα λόγια, δεν είναι η ανεργία καθαυτή, αλλά η ανισότητα που εκείνη προκαλεί η οποία τροφοδοτεί τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Βεβαίως, ο αποκλεισμός αυτός μπορεί να αποβεί ιδιαίτερα επικίνδυνος για το ίδιο το κοινωνικό σύνολο, αφού μέσα σ' αυτόν υποθάλπονται κρούσματα και φαινόμενα αντικοινωνικής συμπεριφοράς, ενώ τα περιθωριοποιημένα άτομα παρουσιάζουν μεγαλύτερη ροπή προς την παραβατικότητα. Σε κάθε περίπτωση η σημασία της αντίληψης της ανεργίας ως αιτιώδους παράγοντα του κοινωνικού αποκλεισμού είναι ιδιαίτερα σημαντική αφού μετατρέπει την αδυναμία απασχόλησης από οικονομικό ζήτημα σε φαινόμενο κοινωνικού ενδιαφέροντος¹⁷.

Στ' αλήθεια ο κοινωνικός αποκλεισμός έχει μελετηθεί ενδελεχώς τα τελευταία χρόνια, ενώ η ξένη βιβλιογραφία συνηθίζει να αναφέρεται στα περιθωριοποιημένα άτομα με τον όρο "underclass". Ο όρος έχει στην πραγματικότητα κοινωνική προέλευση και διατυπώθηκε αρχικά από τον

---

¹⁷ Βλ. Πουτουρίδου Δ., Προκοπίου Α., *Ρατσισμός και ψυχοκοινωνική προσέγγιση*, 2007, Θεσσαλονίκη: σελ. 23-30, Σαρρής Δ., «Ανεργία και κοινωνικός αποκλεισμός. Το μεγάλο πρόβλημα των σύγχρονων κοινωνιών», *Εφημερίδα Πατρίς*, 02.02.2010: σελ. 7 και Αλεξίου Θ., «Μισθωτή εργασία και κοινωνικός αποκλεισμός», *Θέσεις*, τχ. 69, Οκτώβριος - Δεκέμβριος 1999, <http://www.theseis.com/>. Βλ. ακόμη Αδάμ Σ., Παπαθεοδώρου Χ., *Κοινωνική οικονομία και κοινωνικός αποκλεισμός*, 2010, Αθήνα, ΙΝΕ-ΓΣΕΕ: σελ. 19-31.

William Julius Wilson (*The Truly Disadvantaged*, 1987)¹⁸. Ο ίδιος ισχυρίστηκε ότι δεν είναι η ίδια η ανεργία, αλλά τα έκδοχα της, όπως ο αποκλεισμός από κοινωνικά αγαθά, με παράδειγμα την εκπαίδευση και τον πολιτισμό, που μακροπρόθεσμα οδηγεί το άτομο σε περιθωριοποίηση. Η κοινωνική ομάδα των ανέργων σταδιακά παύει να αναζητά την επίλυση του προβλήματος και παθητικοποιείται, ώστε αρχίζει όντως να παρασιτεί εις βάρος της «ισχυρότερης» εργαζόμενης κοινωνικής ομάδας. Παράλληλα, αρχίζει να αντιλαμβάνεται τον αποκλεισμό της ως μια σταθερή κι αμετάβλητη κατάσταση. Η εκδικητική βία και οι μικρο-απάτες για λόγους επιβίωσης αυξάνονται από μεριάς της "underclass", ενώ η χαμηλή συμμετοχή τους στα κοινά διαταράσσει τον κοινωνικό ιστό και παρεμποδίζει την επικοινωνία ανάμεσα στα διάφορα κοινωνικά στρώματα¹⁹.

---

¹⁸ Wilson J. W., *The Truly Disadvantaged*, 1987, London, University Press.

¹⁹ Βλ. Κατσάς Γ., «Η κοινωνική παθολογία της ανεργίας», *Εγκέφαλος*, 2010, 47.4: σελ. 189-192, Δημουλάς Γ. και άλλοι, *Από την κοινωνική ευπάθεια στον κοινωνικό αποκλεισμό*, 2002, Αθήνα, ΙΝΕ-ΓΣΕΕ: σελ. 11-17 και 23-44 και Κασσιμάτη Κ., *Κοινωνικός αποκλεισμός: η ελληνική εμπειρία*, 1998, Αθήνα, Gutenberg: σελ. 151-188.

Κεφάλαιο 2. Η συμβολή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην μείωση των ποσοστών ανεργίας

2.1. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση και η τοπική κοινωνία

Η ανεργία αποτελεί μια από τις ισχυρότερες μάστιγες της εποχής μας και συνάμα συνιστά υπαίτιο παράγοντα πολλών ζητημάτων, όπως είναι λόγου χάριν η περιθωριοποίηση, η ανασφάλιστη εργασία και η παιδική εργασία. Ωστόσο, ως πρόβλημα δεν είναι άλυτο, αλλά είναι δυνατόν να εξομαλυνθεί αν υπάρξουν οι κατάλληλες παρεμβάσεις τόσο από τον εργοδοτικό κόσμο, όσο και από τον κρατικό μηχανισμό. Όμως στο κεφάλαιο αυτό θα μας απασχολήσει ο ρόλος που μπορεί η Τοπική Αυτοδιοίκηση να παίξει στην άμβλυνση της ανεργίας και στην βελτίωση των κοινωνικών σχέσεων.

Κατ' αρχάς είναι σημαντικό να ειπωθεί ότι η Τοπική Αυτοδιοίκηση συνδέεται με την οικονομία –και κυρίως με την τοπική οικονομία της περιοχής που βρίσκεται υπό την ευθύνη της- με πολλούς τρόπους τόσο σε πρωτοβάθμιο, όσο και σε δευτεροβάθμιο επίπεδο. Στην πραγματικότητα ως αυτοτελής οργανισμός τοπικού εύρους, η Τοπική Αυτοδιοίκηση σχετίζεται με την πλειοψηφία των τομέων της καθημερινής δραστηριότητας της συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής, καταγράφει τις ανάγκες της, μελετά τις δυνατότητές της, αξιοποιεί την ιδιαιτερότητά της και καταπιάνεται με την βαθιά κατανόησή της. Χάρη σ' αυτή την ιδιαίτερη δράση της είναι δυνατόν να παρέμβει καθοριστικά για να συνδράμει την τοπική κοινωνία να ξεπεράσει όσο το δυνατόν πιο ανώδυνα το βαρύ πρόβλημα της ανεργίας του σύγχρονου κόσμου.

2.2. Συγκεκριμένες παρεμβάσεις κατά της ανεργίας

Σε πρώτο επίπεδο, η Τοπική Αυτοδιοίκηση έχει την δυνατότητα να ιδρύει κοινωνικές επιχειρήσεις, οι οποίες, παρόλο που δεν έχουν κερδοσκοπικό χαρακτήρα και προσανατολίζονται σε κοινωνικούς σκοπούς, απασχολούν ανθρώπινο δυναμικό επ' αμοιβή. Ακόμη και στις περιπτώσεις οπότε ο εκάστοτε Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης δεν αποτελεί τον ιδρυτή μιας κοινωνικής επιχείρησης, ο ίδιος φροντίζει να την στηρίζει με πολλούς τρόπους. Έτσι, ένα μεγάλο μέρος των ανέργων ενδέχεται να απορροφηθεί στις επιχειρήσεις αυτές.

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια τάση των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης να προωθούν την ίδρυση συνεταιρισμών που βασίζονται στην παραγωγή και την εμπορική διακίνηση των τοπικών προϊόντων. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του Αγροτικού Συνεταιρισμού Μεσσηνίας, όπου παράγονται και εμπορεύονται τοπικά αγαθά, όπως είναι τα σύκα, το ελαιόλαδο, οι ελιές Καλαμών, οι σταφίδες και άλλα. Τέτοιες ενέργειες έχουν βοηθήσει τις τοπικές κοινωνίες να ανταπεξέλθουν στις δύσκολες οικονομικές συνθήκες δίχως να μετατρέπονται σε παθητικές.

Από την άλλη πλευρά, η Τοπική Αυτοδιοίκηση οργανώνει και πραγματοποιεί προγράμματα κατάρτισης ανέργων, ώστε να ανανεώσουν τις γνώσεις τους, να εμπλουτίσουν τις εργασιακές τους εμπειρίες και να ανταποκριθούν καλύτερα στις ανάγκες της σύγχρονης οικονομικής αγοράς. Ενημερωτικές ημερίδες και ομιλίες που διοργανώνονται τακτικά από τους ειδικούς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και αναφέρονται σε θέματα όπως είναι η επιχειρηματικότητα, η ανεργία και η καινοτομία, ενδέχεται να προσανατολίσουν ακόμη περισσότερο τους ανέργους που αναζητούν ένα κατάλληλο πεδίο απασχόλησης για να προσχωρήσουν και να διοχετεύσουν την δημιουργικότητά τους.

Στ' αλήθεια η ανίχνευση των ιδιαίτερων αναγκών και των δυνατοτήτων μιας ορισμένης γεωγραφικής περιοχής από την Τοπική Αυτοδιοίκηση έχει ενισχύσει τις δυνάμεις της αποκέντρωσης κι έχει φέρει πολλούς πολίτες πίσω στην επαρχία, προκειμένου να εργαστούν εκεί. Η αποκέντρωση αυτή είναι

ιδιαίτερα σημαντική, αφού τονώνει την τοπική παραγωγικότητα και οδηγεί στην αποσυμφόρηση των μεγάλων αστικών κέντρων από τα υπεράριθμα εργατικά χέρια. Το γεγονός ότι στις περισσότερες περιπτώσεις οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης έχουν προωθήσει την ενασχόληση με τις γεωργικές εργασίες, που μπορούν να ακμάσουν στην επαρχία και να βοηθήσουν σημαντικά την εθνική οικονομία, έχει ενισχύσει την αγροτική οικονομία και έχει δημιουργήσει θέσεις εργασίας σε παραμεθόριες περιοχές, που μέχρι προηγουμένως παρέμεναν παραμελημένες κι οι ίδιες, αλλά και οι δραστηριότητες που ενδέχεται να ευδοκιμήσουν σε αυτές.

Το έργο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης δεν σταματά εδώ, όμως, αλλά εκτείνεται στο κοινωνικό της πρόσωπο, όπου με τις προνοιακές δομές της έχει την δυνατότητα να βοηθά άμεσα και σε πρακτικό επίπεδο τους ανέργους, οι οποίοι βρίσκονται αντιμέτωποι με το πρόβλημα της επιβίωσης. Τα δελτία απορίας για άνεργα άτομα με ιδιαίτερες δυσκολίες στην εύρεση εργασίας για λόγους υγείας ή μητρότητας εξασφαλίζουν για ένα μεγάλο διάστημα ένα μικρό χρηματικό επίδομα στους δικαιούχους για τις πρώτες ανάγκες. Κατά την σύγχρονη περίοδο της οικονομικής ύφεσης έχουν μάλιστα ιδρυθεί κατά τόπους κοινωνικά παντοπωλεία και κοινωνικά ιατρεία που παρέχουν αφιλοκερδώς τις βασικές υπηρεσίες και τα πρωτεύοντα αγαθά σε όλους εκείνους που αδυνατούν να τα εξασφαλίσουν μέσω της αμειβόμενης εργασίας τους.

Η δράση των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης είναι πολυεπίπεδη και πολύ σημαντική για τις τοπικές κοινωνίες εν μέσω οικονομικής κρίσης. Πράγματι, εκείνοι δεν επιδιώκουν απλώς την μείωση των δεικτών ανεργίας με την δημιουργία θέσεων εργασίας και τον ευστοχότερο επαγγελματικό προσανατολισμό του τοπικού πληθυσμού, αλλά καταπιάνονται ακόμη με την ίδρυση δικτύων αλληλεγγύης. Τέτοια δίκτυα συσφίγγουν τον κοινωνικό ιστό και ανανεώνουν τις σχέσεις των μελών της τοπικής κοινωνίας φέρνοντάς τα σε πιο άμεση αλληλεπίδραση. Οι όροι που επιβάλλουν οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης στις δραστηριότητές τους είναι αμιγώς δημοκρατικοί και ισότιμοι, ώστε να τονώνονται τα δημοκρατικά φρονήματα και ο αλληλοσεβασμός σε μια εποχή, όπου όλα διακυβεύονται σαφώς. Δεν θα πρέπει να παραμεληθεί η σημασία που αποδίδει η Τοπική Αυτοδιοίκηση στην

ένταξη των περιθωριοποιημένων ομάδων στον ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο, αφού εκ νέου εμπλοκή των αποκλεισμένων ατόμων με τα υπόλοιπα μέλη της τοπικής κοινότητας μπορεί να ανανεώσει τόσο την ψυχολογική τους διάθεση, όσο και να μειώσει την τυχόν παραβατικότητά τους.

Υπάρχουν βεβαίως πολλά περισσότερα που μπορούν να γίνουν από τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης για την εξυγίανση του ζητήματος. Για παράδειγμα οι εκστρατείες επαγγελματικού προσανατολισμού στις σχολικές μονάδες και τα κέντρα νεότητας είναι δυνατόν να καταστήσουν στις συνειδήσεις των νέων σαφείς τις ανάγκες της αγοράς και να τους προσανατολίσουν σε επαγγέλματα που παρουσιάζουν σήμερα υψηλή ζήτηση. Επιπλέον, η παροχή κινήτρων στο νέο εργατικό δυναμικό ώστε να επιλέξει να παρακολουθήσει κάποιο πρόγραμμα επιπλέον κατάρτισης μπορεί να βοηθήσει σημαντικά τους υποψήφιους εργαζόμενους να αυξήσουν τα προσόντα τους, αλλά και να ανακαλύψουν νέους τομείς εργασίας. Ακόμη, η παροχή κινήτρων στις τοπικές ιδιωτικές επιχειρήσεις, ώστε να προσλαμβάνουν άνεργα άτομα μπορεί να αυξήσει τις θέσεις εργασίας και κατ' επέκταση να εμπλουτίσει την εργασιακή εμπειρία των ανέργων, ακόμη κι αν πρόκειται να απασχοληθούν για περιορισμένο χρονικό διάστημα.

Σε κάθε περίπτωση η Τοπική Αυτοδιοίκηση είναι δόκιμο να καλλιεργεί το κατάλληλο έδαφος για επιχειρησιακές πρωτοβουλίες και να οικοδομεί ένα επενδυτικό περιβάλλον, ανταγωνιστικό και όχι παρασιτικό και αδρανές, ώστε να ενισχύει την απασχόληση της τοπικής κοινότητας αξιοποιώντας όλες τις δυνάμεις της αλληλεγγύης, της ιδιαίτερης γνώσης της περιοχής και της οικονομίας, αλλά και των θεσμικών καθηκόντων της²⁰.

---

²⁰ Πρβλ. Τζώρτζη Ε., «Προγράμματα για ανέργους στους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης», *Η Καθημερινή*, 18.02.2012: σελ. 17, Μανιατάκης Γ., *Τοπική Αυτοδιοίκηση κι Επιχειρηματικότητα. Στρατηγική και πολιτικές για ταχεία περιφερειακή ανάπτυξη, ισχυρές επιχειρήσεις και αποτελεσματικό ανθρώπινο δυναμικό*, 2013, Αθήνα, Εκδόσεις Μανιατάκειου ιδρύματος: σελ. 5-13, 35-40 και 41-42 και Τερτσινίδου Γ., *Ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης*, Αθήνα, 2008, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης: σελ. 11-36, 55-65.

Κεφάλαιο 3. Η Ελληνική πραγματικότητα και ο Δήμος Καλαμάτας

3.1. Αναφορά στην σύγχρονη κατάσταση της απασχόλησης στην Ελλάδα

Όταν κατά την δεκαετία του 1980 προετοιμαζόταν το έδαφος για την προσχώρηση της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ δυο δεκαετίες αργότερα έμελλε να ενταχθεί και στο νομισματικό δίκτυο των ευρωπαϊκών κρατών, την Ευρωζώνη, το μέλλον της απασχόλησης διαγραφόταν ελπιδοφόρο και αισιόδοξο. Πράγματι, η μείωση της ανεργίας υπήρξε αισθητή και η τόνωση της οικονομίας σήμανε την επιτάχυνση των ρυθμών ανάπτυξης και την καλύτερη παραγωγικότητα της χώρας. Ωστόσο, τα θετικά σημάδια που μαρτυρούσαν την ανάκαμψη της εγχώριας οικονομίας είχαν μονάχα βραχυπρόθεσμη διάρκεια, αφού ο κρατικός μηχανισμός μπορεί να εκσυγχρονίστηκε σε πολλά σημεία, αλλά η φιλοσοφία της διοίκησης του ελάχιστα βελτιώθηκε²¹.

Το 2008 έγινε φανερό το πρώτο ξέσπασμα της οικονομικής ύφεσης σε διεθνές επίπεδο, γεγονός το οποίο επηρέασε την πλειοψηφία των ανεπτυγμένων κρατών εντός κι εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επρόκειτο ουσιαστικά για μια κρίση χρηματοπιστωτικού χαρακτήρα, όπου πρώτο το τραπεζικό σύστημα ήλθε αντιμέτωπο με την πλασματικότητα των χρηματικών ποσών που συνήθιζε να διαχειρίζεται. Η έλλειψη νομισματικού αντικρίσματος έφερε τα πάνω κάτω στην σύγχρονη μακροοικονομία, όπου η κρίση ρευστότητας οδήγησε στην παύση των δανειοδοτήσεων των κρατών και των επιχειρήσεων με τελικό αποτέλεσμα να μεταφερθεί το πρόβλημα της έλλειψης ρευστότητας σε κάθε μικρή ή μεγάλη επιχείρηση. Η πρώτη κίνηση των κρατών και των επιχειρήσεων λοιπόν ήταν ο περιορισμός των μισθολογικών δαπανών με

²¹ Βλ. Μαραβέγιας Ν., Σακελλαρόπουλος Θ. *Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και Ελλάδα: Οικονομία, κοινωνία και πολιτικές*, 2006, Αθήνα, Εκδόσεις Διόνικος: σελ. 386-389.

βασική την μείωση των μισθολογικών αποδοχών των εργαζομένων και επόμενη την μείωση του ίδιου του ανθρωπίνου δυναμικού. Το γεγονός αύξησε θεαματικά τα ποσοστά της ανεργίας και ιδιαίτερα στην Ελλάδα που χαρακτηριζόταν ήδη από παθογενή οικονομική πολιτική²².

Όπως είναι γνωστό, η περίοδος της οικονομικής ύφεσης δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμη, ενώ σύμφωνα με επίσημες έρευνες η ανεργία αναμένεται να φτάσει στο 30% έως τα μέσα του 2013. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση από την πλευρά της έχει καταβάλει τεράστιες προσπάθειες προκειμένου να συνδράμει τις τοπικές κοινωνίες, ώστε να ανταπεξέλθουν κι εκείνες στα δεινά της κρίσης, όμως η υποχρηματοδότηση τους και ο περιορισμός των καθηκόντων τους έχει δυσχεράνει σημαντικά το έργο τους.

Αναφέρθηκε παραπάνω ότι η ανεργία στην Ελλάδα έχει εκτοξευθεί και εξακολουθεί να αυξάνεται όσο διαρκεί η περίοδος της οικονομικής ύφεσης. Είναι, όμως, δόκιμο να προχωρήσουμε σε μια σύντομη περιγραφή των μέτρων εκείνων που ενίσχυσαν και ενισχύουν την ανεργία στην χώρα μας προκειμένου να γίνει πιο κατανοητή η ισχύουσα πραγματικότητα και να εξαχθούν ακριβή συμπεράσματα σχετικά με το άμεσο μέλλον. Είναι, λοιπόν, ευρέως γνωστό ότι η Ελλάδα προκειμένου να διεκπεραιώσει τις οφειλές της προς άλλα κράτη –και στ' αλήθεια οι οφειλές της έχουν διογκωθεί τόσο εξαιτίας της κακοδιαχείρισης του χρέους ώστε μοιάζει αδύνατο να αποπληρωθούν κάποτε- αναγκάστηκε να συνάψει μια πολιτική-οικονομική συμφωνία με τα ευρωπαϊκά κράτη-δανειστές της. Η συνθήκη αυτή, γνωστή ως «Μνημόνιο» (Memorandum) ορίζει από την μια τον τρόπο εξόφλησης των χρεών κι από την άλλη προβλέπει την λήψη μιας σειράς πολιτικών μέτρων ώστε να εξασφαλιστούν τα ποσά που απαιτούνται για την αποπληρωμή των δανείων.

Σε σχέση με την απασχόληση το Μνημόνιο απαιτεί την κατάργηση ενός μικρού δημοσίων οργανισμών και φορέων, η οποία έχει ήδη εν μέρει πραγματοποιηθεί οδηγώντας στην ανεργία πολλούς εργαζομένους. Η

---

²² Βλ. Στεργίου Λ., «Πως ξεκίνησε η Οικονομική Κρίση του 2008», *Καθημερινή*: 26.10.2008: σελ. 18, Κόπος Α. και άλλοι, «Η ελληνική κρίση και η κρίση του συστήματος διακυβέρνησης στην Ευρωζώνη», *Σειρά Ερευνητικών Εργασιών*, τχ. 18.1: σελ. 1-26.

εθελούσια έξοδος των δημοσίων υπαλλήλων από την εργασία αποτέλεσε επίσης μια μνημονιακή επιταγή και προκάλεσε έντονες αντιδράσεις. Οι εργαζόμενοι αυτοί μολονότι έχουν κάποιο μικρό εισόδημα, αφού η περίπτωσή τους δεν διαφέρει πολύ από την πρόωρη συνταξιοδότηση, παραμένουν εργασιακά ενεργοί υπό την έννοια ότι μπορούν και σε πολλές περιπτώσεις επιθυμούν να εργαστούν πλήρως ώστε να αποκομίσουν τα προς το ζην.

Από την άλλη πλευρά η κατάργηση ενός μεγάλου εύρους θέσεων εργασίας που καλύπτονταν από συμβασιούχους εργαζομένους ορισμένου ή αορίστου χρόνου έχει θεωρηθεί ως ένα είδος άτυπων απολύσεων, ενώ έχει ενισχύσει σημαντικά τους δείκτες ανεργίας, αφού έχει περιορίσει αρκετά τις προσφερόμενες θέσεις εργασίας. Η πώληση ενός σημαντικού αριθμού δημοσίων επιχειρήσεων έχει περίπου τα ίδια αποτελέσματα, αφού παρόλο που οι απολύσεις δεν έχουν πραγματοποιηθεί άμεσα από το δημόσιο, οι νέοι βασικοί μέτοχοι έχουν επιδιώξει φανερά την μείωση του ανθρωπίνου δυναμικού.

Παρά το γεγονός ότι το Μνημόνιο θεσμοθέτησε ως έκτακτη την καθιέρωση χαμηλότερων μισθολογικών αποδοχών και την αύξηση του ωραρίου των εργαζομένων, πράγμα που θα έπρεπε αφενός να επιβαρύνει τον εργαζόμενο, αφετέρου να ανακουφίσει τον εργοδότη, η παράλληλη αύξηση της φορολόγησης έχει οδηγήσει τις μικρές, αλλά και τις μεγάλες επιχειρήσεις σε κλιμακούμενες μειώσεις προσωπικού. Όμως κι η προαναφερόμενη αύξηση του ωραρίου εργασίας έχει συνδράμει με την σειρά της στην αύξηση της ανεργίας, αφού λιγότερα άτομα είναι δυνατόν να εργάζονται περισσότερο παύοντας έτσι την ανάγκη για μεγαλύτερο αριθμό εργατικού δυναμικού. Στον δημόσιο τομέα η ιδιαιτερότητα αυτή είναι πιο προφανής, αφού για κάθε δέκα άτομα που συνταξιοδοτούνται προσλαμβάνεται ένας εργαζόμενος ο οποίος όμως καλείται να καλύψει τις υποχρεώσεις και τα καθήκοντα των δέκα προκατόχων του.

Για λόγους εξοικονόμησης χρημάτων η μνημονιακή συνθήκη κάνει λόγο για συγχωνεύσεις φορέων και παραγωγικών μονάδων. Πράγματι, ήδη έχουν συγχωνευτεί δημόσιες υπηρεσίες, διοικητικές μονάδες (σχέδιο Καλλικράτης) και εκπαιδευτικά ιδρύματα (σχέδιο Αθηνά). Βασική επιδίωξη του κράτους

μέσω αυτών των συμπτύξεων ήταν να εξοικονομηθούν χρήματα μέσα από την μείωση του ανθρωπίνου δυναμικού στις διοικητικές κυρίως υπηρεσίες. Για παράδειγμα δυο σχολικές μονάδες που συγχωνεύονται σε μία έχουν τώρα έναν διευθυντή και δύο υποδιευθυντές. Παρατηρούμε, λοιπόν, πως οι μειώσεις προσωπικού πραγματοποιούνται συχνά με τρόπο που δεν είναι άμεσα αντιληπτός και κατανοητός από τον απλό θεατή.

Ωστόσο, το Μνημόνιο προχώρησε ακόμη στην γενική μεταρρύθμιση του εργασιακού δικαίου με τον εργαζόμενο να έχει ολοένα λιγότερα εργασιακά δικαιώματα. Για παράδειγμα, ένας εργοδότης μπορεί να απολύσει έναν νέο κάτω των 25 ετών, τον οποίο απασχολεί από ένα έως δύο χρόνια δίχως να του καταβάλει την παραμικρή αποζημίωση. Το γεγονός της έκπτωσης των εργασιακών δικαιωμάτων σε συνδυασμό με την μετατροπή του επόπτη εργασίας σε απλού συντονιστή των συζητήσεων ανάμεσα στον εργοδότη και τον εργαζόμενο δίχως καθήκοντα αποφασιστικού χαρακτήρα έχει επιτρέψει την πραγματοποίηση μαζικών απολύσεων στον ιδιωτικό τομέα με τους εργαζόμενους να προσπέφτουν στην ανεργία χωρίς καμιά δικλείδα ασφαλείας και καμιά απολύτως προστασία από τον νόμο.

Σε κάθε περίπτωση η χαμηλή πιστοληπτική ικανότητα της χώρας και η αξιοσημείωτη έλλειψη ρευστότητας που ταλανίζει την αγορά έχει ως αποτέλεσμα να μην προσελκύονται ξένες επενδύσεις και παράλληλα να αποθαρρύνονται οι εγχώριοι επενδυτές, οι οποίοι επιλέγουν να προσπαθούν να πραγματοποιήσουν τα επιχειρησιακά τους σχέδια εκτός ελληνικών συνόρων, προκειμένου η δραστηριότητά τους να είναι βιώσιμη. Ως αποτέλεσμα δεν δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας, ενώ ένας μεγάλος αριθμός των προηγούμενων θέσεων καταργείται είτε μεταφέρεται εκτός ελληνικής οικονομίας.

Στις μέρες μας λοιπόν η ανεργία βιώνει την μεγάλη της ακμή με τα ποσοστά να αγγίζουν σχεδόν το 50% στην μη-απασχόληση των νέων μεταξύ 18 και 30 ετών. Βεβαίως τα ποσοστά αυτά είναι πλασματικά κι ελάχιστα καταδεικνύουν την πραγματική έκταση του προβλήματος, αφού ως άνεργοι καταμετρώνται μόνο εκείνοι που έχουν εγγραφεί στα μητρώα ανέργων του ΟΑΕΔ, ενώ από τους αριθμούς αποκλείονται οι εγγεγραμμένοι άνεργοι που παρακολουθούν

κάποιο περιστασιακό πρόγραμμα κατάρτισης. Κατά συνέπεια, είναι προφανές ότι τα ποσοστά της ανεργίας στην Ελλάδα ενδέχεται να είναι σαφώς πιο μεγάλα από τα επισήμως αναφερόμενα²³.

3.2. Ο ρόλος και το παράδειγμα του Δήμου Καλαμάτας

Παρά το σπουδαίο αναπτυξιακό παρελθόν της η Μεσσηνία και ιδιαίτερα η πρωτεύουσά πόλη της, η Καλαμάτα, βιώνει κι εκείνη με την σειρά της τις συνέπειες της διεθνούς οικονομικής ύφεσης που έχει πλήξει βαριά την Ελλάδα. Στην πραγματικότητα η βιομηχανική ιστορία της πόλης αποδεικνύεται μακρά και πλούσια, με εξέχουσες εργοστασιακές μονάδες να εδράζουν και να αναδεικνύονται στα όρια της, γεγονός που σε συνδυασμό με την παραγωγή της εξαιρετικής ποικιλίας ελαιόλαδου, κρασιού και σύκων που εξάγονται κατά τόνους κάθε χρόνο, εξασφάλιζε στους κατοίκους ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης και σίγουρα μεγαλύτερη πρόσβαση στην εργασία. Ωστόσο τις τελευταίες τρεις δεκαετίες η οικονομική εικόνα της Καλαμάτας έχει αλλάξει με τις περίφημες βιομηχανικές μονάδες είτε να έχουν παύσει την λειτουργία τους, είτε να έχουν μεταφερθεί σε χώρες του εξωτερικού. Η οικονομική κρίση του 2008 παραμένει ωστόσο ο σημαντικότερος παράγοντας που πλήττει την απασχόληση στον μίσχο του μεσσηνιακού κόλπου.

Ήδη από το 2011 παρατηρήθηκε αύξηση της ανεργίας σε ολόκληρη την δυτική Πελοπόννησο με το τελικό ποσοστό να φθάνει στο 22.4% και τους νέους μεταξύ 24 και 35 ετών να αντιμετωπίζουν εντονότερα το πρόβλημα²⁴. Παρόλα αυτά, όπως συχνά επισημαίνεται, τα στοιχεία παραμένουν σκιώδη,

---

²³ Βλ. Ρούσσος Τ., «Μόνο θέσεις ανεργίας παράγει το τρίτο Μνημόνιο», *Εφημερίδα των Συντακτών*, 19.02.2013, <http://www.efsvn.gr/?p=25078>. Ξυδάκης Μ., «Στο σπιράλ της ανεργίας», *Η Καθημερινή*, 17.02.2013: σελ. 18, Καζάκης, Δ., *Η Ελληνική Πομπή. Το χρονικό μιας προαναγγελθείσας χρεοκοπίας*, 2011, Αθήνα, Το Ποντίκι, Νικολαΐδης, Γ., «Παραλληλισμοί των επιπτώσεων των πολιτικών του ΔΝΤ στην Ελλάδα και διεθνώς», *Δρόμος*, 13.4.2012 και Νικολάου Α., «ΕΕ: Η οικονομική κρίση χτυπά τους νέους με ανεργία και φτώχεια. Βασικό θέμα της ύφεσης η ηλικιακή ομάδα από 18 έως 24 ετών, σύμφωνα με έρευνα», *Το Βήμα*, 08.01.2013: σελ. 8.

²⁴ Βλ. Πετρογιάννης Α., «Η ανεργία στην Μεσσηνία», *Θάρρος*, 07.11.2012: σελ. 4.

αφού δεν έχουν δημοσιευτεί συγκεκριμένες στατιστικές έρευνες που να αναφέρονται στο ειδικό παράδειγμα του Νομού Μεσσηνίας με έμφαση στον Δήμο της Καλαμάτας. Όπως και να 'χει, κατά το πρώτο τρίμηνο του 2012, το Εμπορικό Επιμελητήριο της Καλαμάτας έκανε λόγο για 10.000 ανέργους σε ολόκληρη την Μεσσηνία, αριθμό η ακρίβεια του οποίου δεν έχει επιβεβαιωθεί ερευνητικά. Παράλληλα, μολονότι οι προβλέψεις της περασμένης χρονιάς ήθελαν την ανεργία στην Μεσσηνία να αγγίζει το 20% κατά τον πρώτο μήνα του 2013, ο τοπικός Τύπος και οι εκπρόσωποι του Εργατοϋπαλληλικού Κέντρου της πόλης μιλούσαν ήδη για πραγματική ανεργία της τάξεως του 25%²⁵.

Σήμερα ένα μικρό πλήθος επιχειρήσεων στην Καλαμάτα έχει παύσει την λειτουργία του, ενώ εκείνες που εξακολουθούν να λειτουργούν έχουν προχωρήσει λιγότερο ή περισσότερο σε απολύσεις. Το Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών εκτιμά ότι η επενδυτική πρωτοβουλία στην Μεσσηνία έχει μειωθεί κατά 10% στο διάστημα 2011-2012²⁶. Παράλληλα ο τοπικός Τύπος επισημαίνει ότι η τουριστική βιομηχανία βίωσε την μείωση των εσόδων της κατά ½ μονάχα το καλοκαίρι του 2012²⁷.

Είναι, λοιπόν, προφανές ότι η μικρή κοινωνία της Καλαμάτας βρίσκεται αντιμέτωπη με την ραγδαία αύξηση της ανεργίας καθώς οι προσφερόμενες θέσεις εργασίας μειώνονται σταθερά. Ωστόσο, όπως ήδη αναφέρθηκε, δεν κατατίθενται ερευνητικά αποτελέσματα που να οδηγούν σε ακριβή και ξεκάθαρα συμπεράσματα σχετικά με την κατάσταση που επικρατεί στον εκάστοτε ελληνικό δήμο. Σε κάθε περίπτωση, η έρευνα της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας παραδέχεται ότι ήδη στο τελευταίο τρίμηνο του 2012 ο δείκτης της συνολικής ανεργίας της χώρας έφθανε το 24.8% δίχως να είναι δυνατό να υπολογιστεί η πραγματική ανεργία. Τον Ιανουάριο του 2013 οι άνεργοι που έχουν εγγραφεί στα μητρώα του ΟΑΕΔ φθάνουν σε αριθμό τους

²⁵ Βλ. Κανελλόπουλος Θ., «Πάνω από 25% η πραγματική ανεργία στη Μεσσηνία», *BestTv*, 22.04.2012, <http://www.best-tv.gr/> και Βλ. Πετρογιάννης Α. 2012, *ό.π.*

²⁶ Βλ. Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, «Οικονομικές Εξελίξεις στο διεθνές περιβάλλον», *Οικονομικές Εξελίξεις 2011-2014*, τχ.14, 2011, Αθήνα: σελ. 29-71.

²⁷ Γιαννόπουλος Η., Χαραλαμπόπουλος Χ., «Μειώσεις στην τουριστική κίνηση της Μεσσηνίας», *Θάρρος*, 13.09.2012: σελ. 6.

435.502 άνδρες, οι 16.267 εκ των οποίων διαμένουν στην Πελοπόννησο. Την ίδια περίοδο οι άνεργες γυναίκες στην Ελλάδα φθάνουν τις 185.906 με τις 22.716 να μένουν και να αναζητούν εργασία στην Πελοπόννησο.

Η Φλώρου (2011) στην έρευνά της παρατηρεί ότι τις τελευταίες δύο δεκαετίες παρατηρείται σταθερή αύξηση του ενεργού εργατικού δυναμικού στην Καλαμάτα, γεγονός που είναι δυνατόν να οφείλεται στις δυνάμεις της αποκέντρωσης και τις καλές συνθήκες διαβίωσης στην περιοχή. Η ίδια ωστόσο επισημαίνει ότι η αύξηση αυτή απεικονίζει κατά κανόνα την εποχιακή εργασία, αφού στην Καλαμάτα μεταβαίνει κατά περιόδους ένας σημαντικός αριθμός μεταναστών που καταπιάνεται με τις αγροτικές εργασίες και αποχωρεί με την λήξη τους²⁸. Στην πραγματικότητα, η Καλαμάτα παρουσιάζει ήδη από το 1991 μικρή, αλλά σταθερή αύξηση των ποσοστών ανεργίας. Η ημερομηνία είναι χαρακτηριστική αν λάβει κανείς υπόψη ότι κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1980 έκλεισαν και μερικές από τις τελευταίες βιομηχανικές μονάδες της περιοχής.

Ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης παραμένει πολύ σημαντικός, τόσο για την Μεσσηνία, όσο και για την Καλαμάτα, αφού έχει αναπτυχθεί ένας μηχανισμός που βρίσκεται σε μεγάλη εγγύτητα με τον τοπικό πληθυσμό. Τα τελευταία χρόνια ο Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης της Καλαμάτας διοργανώνει ενημερωτικές εκδηλώσεις και προγράμματα που αποσκοπούν στον επαγγελματικό προσανατολισμό του εντόπιου πληθυσμού στους ισχυρούς τομείς παραγωγικότητας της περιοχής, όπως είναι η αγροτική παραγωγή. Ωστόσο, προσφέρονται τακτικά και προγράμματα που στοχεύουν στην κατάρτιση των νέων επαγγελματιών και στον εμπλουτισμό των προσόντων των μεγαλύτερων ηλικιακά εργαζομένων. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της σειράς σεμιναριακών ημερίδων που πραγματοποιήθηκαν το 2012 στο Πνευματικό Κέντρο της πόλης με θέματα εκπαίδευσης, προκειμένου να βελτιώσουν τις δεξιότητες και τις γνώσεις τους τόσο οι άνεργοι, όσοι και οι εργαζόμενοι εκπαιδευτικοί. Οι ημερίδες δεν είχαν κερδοσκοπικό χαρακτήρα,

---

²⁸ Βλ. Φλώρου Μ., *Ο επιχειρησιακός προγραμματισμός των ΟΤΑ και η συμβολή του στην τοπική ανάπτυξη. Η περίπτωση του Δήμου Καλαμάτας*, 2011, Αθήνα, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο Αθηνών: σελ. 117.

αφού οι ενδιαφερόμενοι δεν χρειάζονταν να καταβάλουν κάποιο ποσό προκειμένου να τις παρακολουθήσουν, ενώ η απόδοση πιστοποίησης παρακολούθησης χρησιμοποιήθηκε ως κίνητρο για να προσελκύσει έναν μεγάλο αριθμό επιστημόνων της αγωγής. Ένα άλλο παράδειγμα παρόμοιας δράσης που αξίζει να αναφερθεί είναι η διεξαγωγή μαθημάτων βασικών γνώσεων Πληροφορικής, τα οποία πραγματοποιήθηκαν σε συνεργασία με τον ΟΑΕΔ της περιοχής και απευθύνονταν σε ανέργους. Για την παρακολούθηση των μαθημάτων χρησιμοποιήθηκε επίσης το κίνητρο της απόδοσης πιστοποίησης συμμετοχής, αλλά δόθηκε και ένα μικρό χρηματικό επίδομα σε όσους επέλεξαν να μετάσχουν.

Από την άλλη πλευρά, το Κοινωνικό Παντοπωλείο που βρίσκεται υπό την ευθύνη, την εποπτεία και την στήριξη του Δήμου Καλαμάτας έχει βοηθήσει όχι μόνο εκείνους που βρίσκονται σε ένδεια να εξασφαλίσουν τρόφιμα και ρουχισμό, αλλά και αρκετούς εργαζομένους να απασχοληθούν με σύμβαση ορισμένου χρόνου σε έναν τομέα εργασίας που τους φέρνει σε στενή αλληλεπίδραση με περιθωριοποιημένα μέλη της ίδιας τοπικής κοινωνίας. Κατά συνέπεια, είναι δυνατόν να συμπεράνουμε ότι η δράση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης αποδείχθηκε σε αυτή την περίπτωση μεταξύ άλλων ενταξιακή, κοινωνική κι έπειτα πρακτική και οικονομική²⁹.

Το Κοινωνικό Ιατρείο και το Κοινωνικό Φροντιστήριο δεν δημιουργήθηκαν από τους φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, αλλά στηρίζονται σε πολλά επίπεδα από αυτούς. Μολονότι οι σύλλογοι αυτοί δεν έρχονται να δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας, αφού δεν προσφέρονται για χρηματικές συναλλαγές, αλλά βασίζονται στον εθελοντισμό, η προσφορά τους προς τον άνεργο πληθυσμό είναι αδιαμφισβήτητη. Τούτο διότι έρχονται να καλύψουν τις ελλείψεις που ταλανίζουν την καθημερινότητα του ανέργου σε θέματα υγείας και εκπαίδευσης λόγω της χαμηλής οικονομικής του δύναμης. Οι υπηρεσίες των συλλόγων αυτών έχουν ανακουφίσει σε πολλές περιπτώσεις τους ανέργους και έχουν φέρει σε στενότερη επαφή την τοπική κοινωνία μειώνοντας τον πολλαπλό αποκλεισμό των μη απασχολούμενων ατόμων. Το γεγονός είναι

---

²⁹ Βλ. Σαρδέλη Γ., «Δήμος Καλαμάτας: Πάνω από 420 οικογένειες βοηθά το Κοινωνικό Παντοπωλείο», *Ελευθερία*, 16.01.2013: σελ. 14.

πολύ σημαντικό, αφού τονώνει την διάθεσή τους να επανενταχθούν στην αγορά εργασίας και καλύπτει κάποιες από τις βασικές ανάγκες τους³⁰.

Οι Αγροτικοί Συνεταιρισμοί που έχουν ιδρυθεί στην Καλαμάτα υπό την αιγίδα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης απασχολούν μια αξιοσημείωτη μερίδα του τοπικού πληθυσμού. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Οινομεσσηνιακής, η οποία αποτελεί μια συνεταιριστική εταιρεία, η οποία βασίζει την ίδρυσή της στην χρηματοδοτική στήριξη του τοπικού δημόσιου φορέα αυτοδιοίκησης. Η εταιρεία προμηθεύεται τις πρώτες ύλες της αποκλειστικά από τοπικούς παραγωγούς και προσφέρει αρκετές θέσεις εργασίας σε κατοίκους της περιοχής. Πολύ περισσότερο, ο ζήλος των εργαζομένων που επιθυμούν όχι μόνο να εξασφαλίσουν τα απαραίτητα εφόδια για την επιβίωσή τους, αλλά και να ενισχύσουν την αναπτυξιακή δύναμη του τόπου τους έχει αναγάγει την επιχείρηση σε μια από τις πιο κερδοφόρες και σταθερά ανερχόμενες της Μεσσηνίας³¹.

Το Κέντρο Φυσικής και Ιατρικής Αποκατάστασης Μεσσηνίας εδρεύει στην Καλαμάτα και υπάγεται στην τοπική Διεύθυνση Υγείας. Πρόκειται για ένα κέντρο που παρέχει υπηρεσίες αποκατάστασης, θεραπείας και υποστήριξης σε άτομα με αναπηρία, ενώ προσφέρονται ακόμη εκπαιδευτικές υπηρεσίες σε άτομα με ψυχοκινητικές δυσκολίες. Παρόλο που το Κέντρο Φυσικής και Ιατρικής Αποκατάστασης προσφέρει έναν μικρό αριθμό θέσεων εργασίας στην τοπική κοινωνία, ένας σημαντικός αριθμός ατόμων απασχολείται στις δομές του εθελοντικά. Το γεγονός δεν πρέπει να θεωρείται αμελητέο, αφού ένα μικρό πλήθος νέων ειδικών της υγείας, της νοσηλείας και των ανθρωπιστικών σπουδών χρησιμοποιεί το Κέντρο για να αποκτήσει την εμπειρία και την προϋπηρεσία που θα του εξασφαλίσει αυξημένες πιθανότητες στην εξεύρεση μιας θέσης εργασίας στο μέλλον. Στο ίδιο μήκος

³⁰ Μπάκας Β., «Το Κοινωνικό Φροντιστήριο και το Ιατρείο Κοινωνικής Αλληλεγγύης Καλαμάτας», *Ελευθερία*, 23.01.2013: σελ. 11.

³¹ Βλ. Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Μεσσηνίας, <http://www.messiniaunion.gr/el/> και Οινομεσσηνιακή Α.Ε., www.inomessiniaki.gr.

κύματος λειτουργεί και το νεοφώτιστο Κέντρο Ημέρας Αυτισμού, που ιδρύθηκε το 2011 και απασχολεί αρκετούς επιστήμονες των Ειδικών Αναγκών³².

Το Αθλητικό Κέντρο της Καλαμάτας, γνωστό ως «Τέντα», καλύπτει αρκετές δεκαετίες ύπαρξης και ανήκει στον Δήμο. Εκεί, οι νέοι της πόλης έχουν την δυνατότητα να απασχοληθούν στα διάφορα αθλήματα σε ερασιτεχνικό ή αγωνιστικό επίπεδο. Το σημαντικό, ωστόσο, είναι ότι με την σειρά της η «Τέντα» προσφέρει έναν ικανοποιητικό αριθμό θέσεων εργασίας στο ανθρώπινο δυναμικό της τοπικής κοινότητας.

Τέλος, δεν θα μπορούσαμε να μην αναφερθούμε στην πολιτιστική επιχείρηση του Δήμου (ΔΕΠΑΚ), όπου προσφέρονται μαθήματα Τεχνών, όπως είναι το κλασικό μπαλέτο, η μουσική, η γλυπτική, η ζωγραφική και το γραμμικό σχέδιο. Σήμερα, η ΔΕΠΑΚ υπάγεται στην ευθύνη του πολιτιστικού οργανισμού του Δήμου Καλαμάτας με την επωνυμία «Φάρις» και απασχολεί σημαντικό αριθμό επαγγελματιών, ανάλογο πάντοτε με την ζήτηση και την δυναμική των υπάρχοντων υλικοτεχνικών υποδομών³³.

Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι ο Δήμος Καλαμάτας έχει κάνει σημαντικά βήματα στην στήριξη της τοπικής οικονομίας και της επιχειρηματικότητας προκειμένου να κρατήσει τα ποσοστά της ανεργίας μειωμένα στην περιοχή και να αμβλύνει τις αρνητικές συνέπειές της. Σήμερα το γενικό κλίμα της ύφεσης δεν ευνοεί την παραμονή των δεικτών ανεργίας σε σταθερά μειωμένα ποσοστά, ωστόσο ο Δήμος Καλαμάτας έχει επιτύχει προς ώρας την μεγαλύτερη δυνατή ένταξη των ανέργων ατόμων στο ευρύ κοινωνικό πλαίσιο και την κατά το δυνατόν αποφυγή του αποκλεισμού τους. Έτσι, φαίνεται πως η τοπική κοινωνία χαρακτηρίζεται από σημαντική συνοχή και αξιόλογη αλληλεπίδραση, αν λάβει κανείς υπόψη την διάθεση της να συμμετάσχει σε τέτοιες ενέργειες ακόμη και εθελοντικά.

Επιπλέον, είναι δόκιμο να υπογραμμιστεί το γεγονός ότι, αν και η παραγωγική δυναμική της περιοχής σχετίζεται κατά κανόνα με τις αγροτικές καλλιέργειες,

---

³² Βλ. ΚΕΦΙΑΠ-Μεσσηνίας, <http://www.kekykamea-m.gr/> και Κέντρο Ημέρας Παιδιών κι Εφήβων με Αυτισμό, www.autismmessinias.gr.

³³ Βλ. Κοινωφελής Επιχείρηση Πολιτισμού Καλαμάτας ΦΑΡΙΣ, <http://www.kalamata.gr/>.

οι προσπάθειες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης δεν παρέμειναν προσκολλημένες σε αυτόν τον τομέα αποκλειστικά. Η ίδρυση δημοτικών επιχειρήσεων διάφορων ειδών και ειδικεύσεων επέτρεψε στην κοινωνία της περιοχής να αναπτυχθεί πολύπλευρα, ενώ εξασφάλισε θέσεις εργασίας σε επαγγελματίες διαφορετικών κλάδων.

Κεφάλαιο 4. Έρευνα - Αποτελέσματα

4.1. Υλικό – μέθοδος

Η έρευνα στηρίχτηκε σε πρωτογενή δεδομένα που αντλήθηκαν μέσω ερωτηματολογίου που συμπληρώθηκε από ανέργους πολίτες του Δήμου Καλαμάτας. Για να αποτελείται το δείγμα μόνο από ανέργους, η συμπλήρωσή του έγινε στα γραφεία του ΟΑΕΔ Καλαμάτας. Πριν την συμπλήρωση του κάθε ερωτηματολογίου, γινόταν προφορική επιβεβαίωση από τον ερωτώμενο αν ήταν άνεργος, και με θετική απάντηση γινόταν η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου.

Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από 27 ερωτήσεις, όπου οι πρώτες 7 αφορούν γενικές πληροφορίες για την ταυτότητα του ερωτώμενου, 3 αφορούν την κάρτα ανεργίας, 6 το χρονικό διάστημα ανεργίας, 2 τις ενέργειες για την εύρεση εργασίας, 6 αφορούν την έκφραση κοινωνικού αποκλεισμού προς τους ανέργους και 3 διάφορα θέματα σχετικά με την ανεργία.

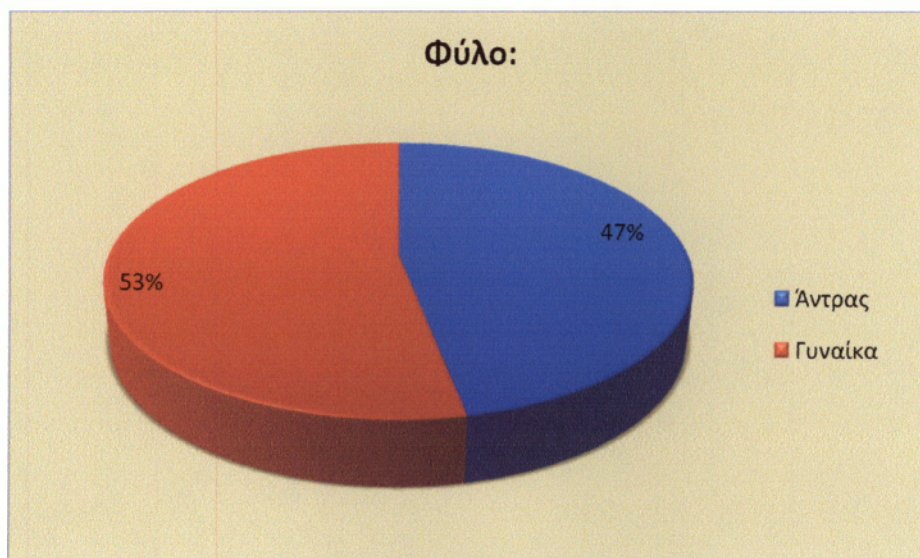
4.2. Αποτελέσματα έρευνας

Στην ενότητα που ακολουθεί παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας σε πίνακες αλλά και με διαγραμματική απεικόνιση.

Πίνακας 4.1: Φύλο

Φύλο:		
Άντρας	15	47%
Γυναίκα	17	53%
	32	100%

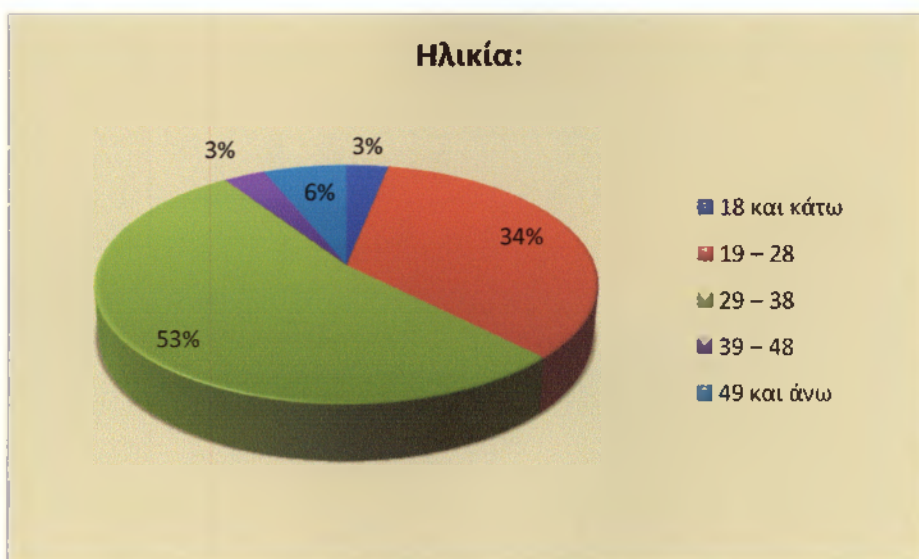

Διάγραμμα 4.1: Φύλο

Από το διάγραμμα 4.1 διαπιστώνουμε ότι το δείγμα της έρευνας είναι σχεδόν μοιρασμένο. Υπερτερούν ελάχιστα οι γυναίκες με ποσοστό 53% έναντι των ανδρών που αγγίζουν το 47%.

Πίνακας 4.2: Ηλικία

Ηλικία:		
18 και κάτω	1	3%
19 – 28	11	34%
29 – 38	17	53%
39 – 48	1	3%
49 και άνω	2	6%
	32	100%

Διάγραμμα 4.2: Ηλικία

Σύμφωνα με το διάγραμμα 4.2 πάνω από τους μισούς ερωτηθέντες είναι από 29 έως 38 ετών (53%). Οι ηλικίες από 19 έως 28 συγκεντρώνουν αρκετά μεγάλο ποσοστό που φτάνει το 34%. Το 6% των ερωτηθέντων είναι 49 ετών και άνω και από 3% καταλαμβάνουν οι ηλικίες 18 και κάτω και 39 έως 48 ετών.

Πίνακας 4.3: Επίπεδο εκπαίδευσης

Επίπεδο εκπαίδευσης:		
Απόφοιτος Δημοτικού	1	3%
Απόφοιτος Γυμνασίου	4	13%
Απόφοιτος Λυκείου	5	16%
Απόφοιτος Επαγγελματικής Σχολής/ ΙΕΚ	6	19%
Πτυχιούχος ΑΕΙ/ΤΕΙ	16	50%
Κάτοχος Μεταπτυχιακού	0	0%
Κάτοχος Διδακτορικού	0	0%
	32	100%

Διάγραμμα 4.3: Επίπεδο εκπαίδευσης

Το διάγραμμα 4.3 μας πληροφορεί για το επίπεδο εκπαίδευσης του δείγματος. Ακριβώς οι μισοί ερωτηθέντες είναι πτυχιούχοι ΑΕΙ / ΤΕΙ. Το 19% των ερωτηθέντων είναι απόφοιτοι Επαγγελματικής Σχολής / ΙΕΚ, το 16% είναι απόφοιτοι Λυκείου, το 13% απόφοιτοι Γυμνασίου και υπάρχει και ένα 3% που είναι απόφοιτοι Δημοτικού. Κανένας από τους ερωτηθέντες δεν είναι κάτοχος Μεταπτυχιακού ή Διδακτορικού.

Πίνακας 4.4: Οικογενειακή κατάσταση

Οικογενειακή κατάσταση:		
Άγαμος / η	22	69%
Έγγαμος / η	10	31%
Διαζευγμένος / η	0	0%
Χήρος / α	0	0%
	32	100%

Διάγραμμα 4.4: Οικογενειακή κατάσταση

Όσον αφορά την οικογενειακή κατάσταση του δείγματος, από το διάγραμμα 4.4 διαπιστώνεται ότι οι περισσότεροι είναι άγαμοι (69%). Οι έγγαμοι συγκεντρώνουν το 31%.

Πίνακας 4.5: Αριθμός μελών οικογένειας

Αριθμός μελών οικογένειας:		
1 Άτομο	5	16%
2 Άτομα	5	16%
3 Άτομα	6	19%
4 Άτομα	9	28%
5 Άτομα	5	16%
6 Άτομα	2	6%
	32	100%

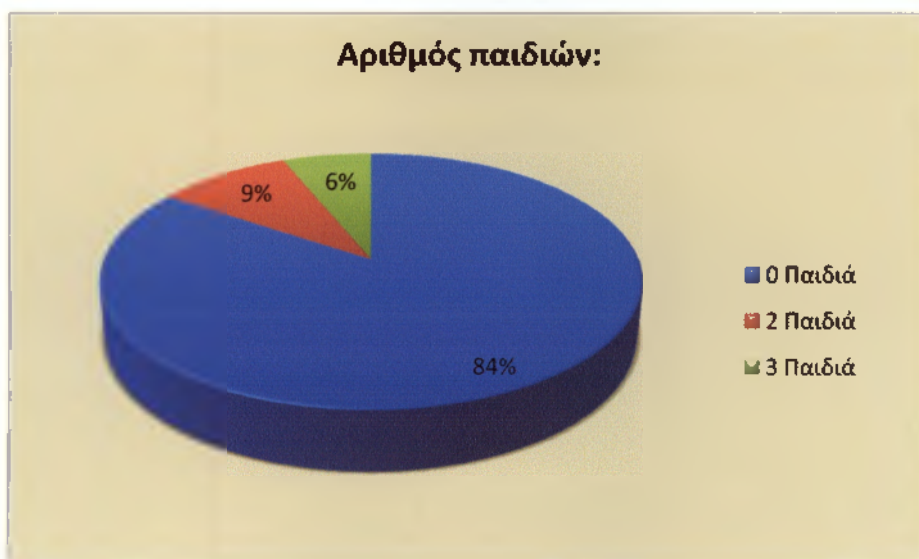
Διάγραμμα 4.5: Αριθμός μελών οικογένειας

Στο διάγραμμα 4.5 εμφανίζεται ο αριθμός των μελών της οικογένειας. Το 28% των ερωτηθέντων έχει στην οικογένειά του 4 άτομα και το 19% έχει 3 άτομα. Οι οικογένειες με 1 μέλος, με 2 ή με 5 μέλη συγκεντρώνουν από ένα 16%, ενώ το υπόλοιπο 6% έχει στην οικογένειά του 6 μέλη.

Πίνακας 4.6: Αριθμός παιδιών

Αριθμός παιδιών:		
0 Παιδιά	27	84%
2 Παιδιά	3	9%
3 Παιδιά	2	6%
	32	100%

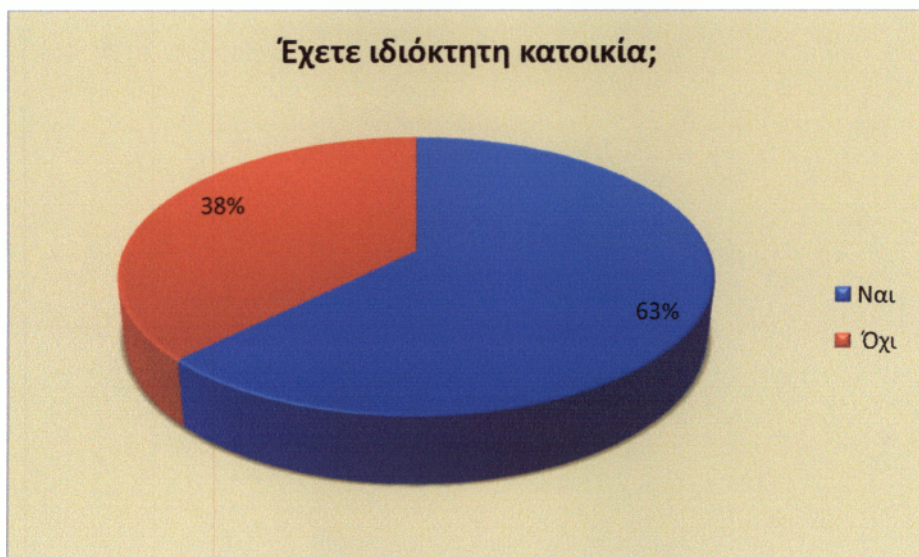
Διάγραμμα 4.6: Αριθμός παιδιών

Από το διάγραμμα 4.6 διαπιστώνεται ότι η πλειοψηφία των ερωτηθέντων δεν έχει παιδιά (84%). Το 9% των ερωτηθέντων έχει 2 παιδιά και το υπόλοιπο 6% έχει αποκτήσει 3 παιδιά.

Πίνακας 4.7: Ιδιόκτητη κατοικία

Έχετε ιδιόκτητη κατοικία;		
Ναι	20	63%
Όχι	12	38%
	32	100%

Διάγραμμα 4.7: Ιδιόκτητη κατοικία

Σύμφωνα με το διάγραμμα 4.7 οι περισσότεροι ερωτηθέντες είναι ιδιοκτήτες κατοικίας (63%). Το 38% του δείγματος δεν έχει ιδιόκτητη κατοικία.

Πίνακας 4.8: Εγγραφή στα μητρώα του Ο.Α.Ε.Δ.

Είστε γραμμένος / η στα μητρώα του Ο.Α.Ε.Δ.;		
Ναι	17	53%
Όχι	15	47%
	32	100%

Διάγραμμα 4.8: Εγγραφή στα μητρώα του Ο.Α.Ε.Δ.

Στο διάγραμμα 4.8 εμφανίζονται οι εγγεγραμμένοι στα μητρώα του Ο.Α.Ε.Δ. Λίγο περισσότεροι από τους μισούς έχουν κάνει εγγραφή στα μητρώα του Ο.Α.Ε.Δ. (53%), ενώ το υπόλοιπο 47% δεν έχει εγγραφεί.

Πίνακας 4.9: Ύπαρξη κάρτας ανεργίας

Έχετε κάρτα ανεργίας;		
Ναι	17	53%
Όχι	15	47%
	32	100%

Διάγραμμα 4.9: Ύπαρξη κάρτας ανεργίας

Τα ποσοστά όσων έχουν κάρτα ανεργίας είναι αντίστοιχα με αυτά των εγγεγραμμένων στα μητρώα του Ο.Α.Ε.Δ. Δηλαδή, το 53% έχει κάρτα ανεργίας ενώ το 47% δεν έχει.

Πίνακας 4.10: Εργασία πριν την έκδοση της κάρτας ανεργίας

Έχετε δουλέψει πριν την έκδοση της κάρτας ανεργίας;		
Ναι	18	56%
Όχι	14	44%
	32	100%

Διάγραμμα 4.10: Εργασία πριν την έκδοση της κάρτας ανεργίας

Σύμφωνα με το διάγραμμα 4.10, το 56% των ερωτηθέντων έχει εργασθεί πριν από την έκδοση της κάρτας ανεργίας, ενώ το υπόλοιπο 44% δεν έχει εργασθεί.

Πίνακας 4.11: Λήψη επιδόματος ανεργίας

Λαμβάνετε επίδομα ανεργίας;		
Ναι	3	9%
Όχι, δεν πληρώ τις προϋποθέσεις	21	66%
Όχι πια, έληξε η περίοδος του επιδόματος	8	25%
	32	100%

Διάγραμμα 4.11: Λήψη επιδόματος ανεργίας

Όσον αφορά τη λήψη επιδόματος ανεργίας, στο διάγραμμα 4.11 γίνεται αντιληπτό ότι το 66% των ερωτηθέντων δεν πληροί τις προϋποθέσεις για να λαμβάνει επίδομα. Το 25% δεν λαμβάνει επίδομα διότι έληξε η περίοδος που λάμβανε, ενώ μόλις το 9% λαμβάνει αυτή τη στιγμή επίδομα ανεργίας.

Πίνακας 4.12: «Επίσημη» εργασία

Έχετε δουλέψει «επίσημα» στο παρελθόν;		
Ναι	23	72%
Όχι	9	28%
	32	100%

Διάγραμμα 4.12: «Επίσημη» εργασία

Σύμφωνα με το διάγραμμα 4.12, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων έχει εργασθεί «επίσημα» στο παρελθόν (72%), σε αντίθεση με το 28% που δεν έχει εργασθεί.

Πίνακας 4.13: Χρονικό διάστημα ανεργίας

Για πόσο χρονικό διάστημα είστε άνεργος;		
0 – 2 μήνες	6	19%
3 – 6 μήνες	8	25%
6 – 12 μήνες	4	13%
πάνω από 12 μήνες	14	44%
	32	100%

Διάγραμμα 4.13: Χρονικό διάστημα ανεργίας

Το διάγραμμα 4.13 μας πληροφορεί για το χρονικό διάστημα για το οποίο είναι άνεργοι οι ερωτηθέντες. Διαπιστώνεται ότι οι περισσότεροι ερωτηθέντες είναι άνεργοι πάνω από 12 μήνες (44%). Το 19% είναι λιγότερο από 2 μήνες άνεργο, το 25% είναι από 3 έως 6 μήνες άνεργο και το υπόλοιπο 13% είναι από 6 έως 12 μήνες άνεργο.

Πίνακας 4.14: Φορές ανεργίας

Πόσες φορές έχετε μείνει άνεργος;		
1 Φορά	9	28%
2 Φορές	7	22%
3 Φορές	5	16%
4 Φορές	6	19%
5 Φορές	1	3%
6 Φορές	2	6%
8 Φορές	1	3%
9 Φορές	1	3%
	32	100%

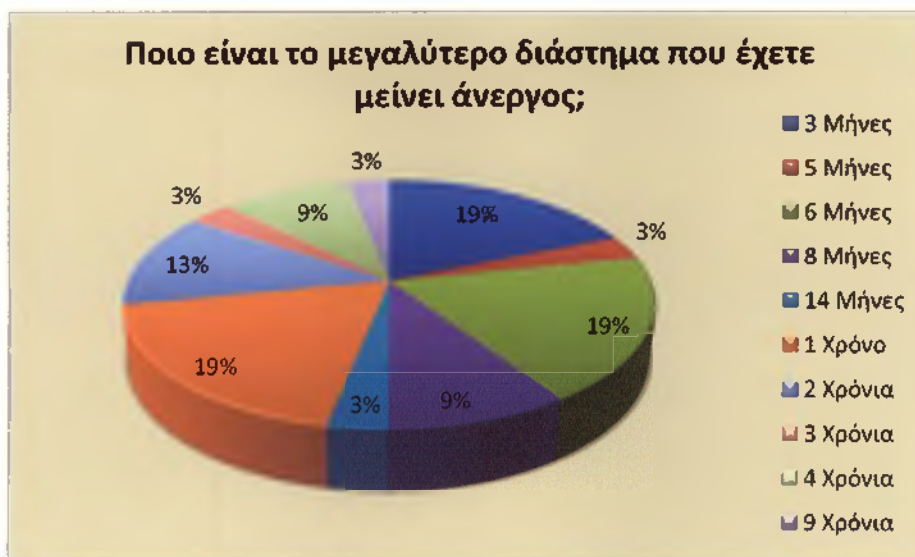

Διάγραμμα 4.14: Φορές ανεργίας

Αναφορικά με τις φορές που έχουν μείνει άνεργοι οι ερωτηθέντες, από το διάγραμμα 4.14 διαπιστώνεται ότι το 28% του δείγματος έχει μείνει άνεργο μόνο μία φορά. Το 22% των ερωτηθέντων έχει μείνει 2 φορές άνεργο, το 16% 3 φορές και το 19% 4 φορές. 6 φορές έχει μείνει άνεργο το 6% του δείγματος, ενώ από 3% συγκεντρώνουν οι ερωτηθέντες που έχουν μείνει άνεργοι 5, 8 και 9 φορές.

Πίνακας 4.15: Μεγαλύτερο διάστημα ανεργίας

Ποιο είναι το μεγαλύτερο διάστημα που έχετε μείνει άνεργος;		
3 Μήνες	6	19%
5 Μήνες	1	3%
6 Μήνες	6	19%
8 Μήνες	3	9%
14 Μήνες	1	3%
1 Χρόνο	6	19%
2 Χρόνια	4	13%
3 Χρόνια	1	3%
4 Χρόνια	3	9%
9 Χρόνια	1	3%
	32	100%

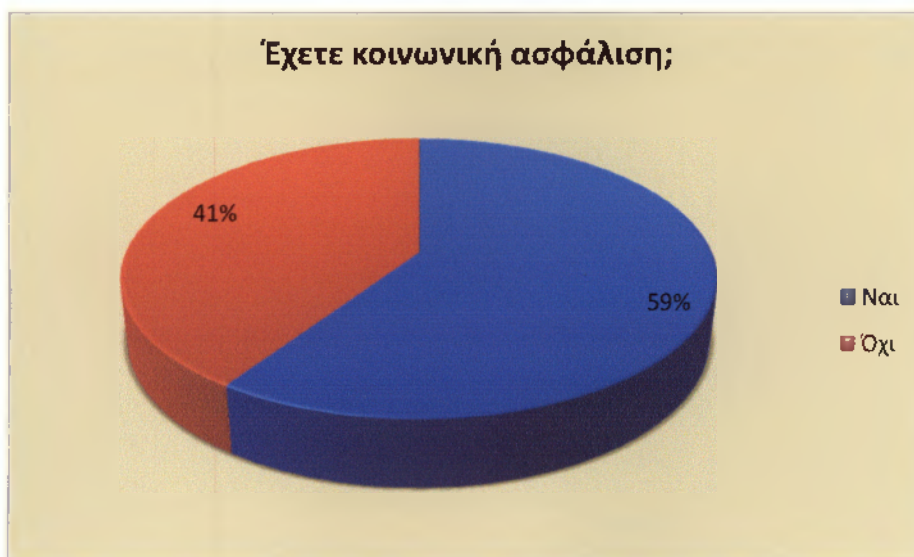

Διάγραμμα 4.15: Μεγαλύτερο διάστημα ανεργίας

Στο διάγραμμα 4.15 εμφανίζεται το μεγαλύτερο διάστημα στο οποίο έχουν μείνει άνεργοι οι ερωτηθέντες. Παρατηρούμε ότι τα διαστήματα ποικίλουν, καθώς από 19% συγκεντρώνουν οι ερωτηθέντες που το μεγαλύτερο διάστημα για το οποίο έχουν μείνει άνεργοι είναι 3 μήνες, 6 μήνες αλλά και 1 χρόνος. Το 13% έχει μείνει για 2 χρόνια άνεργο, από 9% συγκεντρώνουν οι ερωτηθέντες που το μεγαλύτερο διάστημα για το οποίο έχουν μείνει άνεργοι είναι 8 μήνες και 4 χρόνια και από 3% συγκεντρώνουν όσοι έχουν μείνει άνεργοι για 5 μήνες, για 14 μήνες, για 3 χρόνια αλλά και για 9 ολόκληρα χρόνια.

Πίνακας 4.16: Ύπαρξη κοινωνικής ασφάλισης

Έχετε κοινωνική ασφάλιση;		
Ναι	19	59%
Όχι	13	41%
	32	100%

Διάγραμμα 4.16: Ύπαρξη κοινωνικής ασφάλισης

Σύμφωνα με το διάγραμμα 4.16, πάνω από τους μισούς ερωτηθέντες έχουν κοινωνική ασφάλιση (49%). Το υπόλοιπο 41% δεν είναι ασφαλισμένο.

Πίνακας 4.17: Ενέργειες για εύρεση εργασίας

Κατά τον τελευταίο μήνα, κάνατε ενέργειες για να βρείτε δουλειά;		
Ναι	23	72%
Όχι	9	28%
	32	100%

Διάγραμμα 4.17: Ενέργειες για εύρεση εργασίας

Από το διάγραμμα 4.17 πληροφορούμαστε για το εάν κατά τον τελευταίο μήνα, οι ερωτηθέντες έχουν κάνει ενέργειες για να βρουν δουλειά. Παρατηρούμε ότι η πλειοψηφία έχει κάνει ενέργειες για να βρει δουλειά (72%), σε αντίθεση με το 28% που δεν έχει κάνει.

Πίνακας 4.18: Λόγος ανεργίας

Για ποιο λόγο πιστεύεται ότι είστε άνεργος μέχρι τώρα;		
Δεν υπάρχει ζήτηση στην ειδικότητά μου	14	26%
Οι εργοδότες προτιμούν άτομα με μεγαλύτερη προϋπηρεσία από εμένα	14	26%
Δεν δέχομαι να δουλέψω ανασφάλιστος	10	19%
Δεν δέχομαι να δουλέψω με τόσο χαμηλό μισθό	10	19%
Δεν έχω βρει δουλειά που να με εκφράζει	1	2%
Δεν ξέρω	3	6%
Άλλο: έχω μικρά παιδιά	1	2%
	53	100%

Διάγραμμα 4.18: Λόγος ανεργίας

Όσον αφορά τους λόγους για τους οποίους οι ερωτηθέντες πιστεύουν ότι είναι άνεργοι μέχρι τώρα, οι απαντήσεις μας δίνονται στο διάγραμμα 4.18. Από 26% συγκεντρώνουν οι ερωτηθέντες που πιστεύουν ότι δεν υπάρχει ζήτηση στην ειδικότητά τους και ότι οι εργοδότες προτιμούν άτομα με μεγαλύτερη προϋπηρεσία από αυτούς. Από 19% συγκεντρώνουν όσοι δεν δέχονται να δουλέψουν ανασφάλιστοι και όσοι δεν δέχονται να δουλέψουν με τόσο χαμηλό μισθό. Από 2% συγκεντρώνουν όσοι δεν έχουν βρει δουλειά που να τους εκφράζει και όσοι έχουν μικρά παιδιά.

Πίνακας 4.19: Τρόποι για εύρεση εργασίας

Με ποιους τρόπους προσπαθείτε να βρείτε δουλειά;		
Αγγελίες στον τύπο / Διαδίκτυο	17	23%
Διαγωνισμοί	12	16%
Μέσω γνωστών και διασυνδέσεων	23	32%
Στέλνω βιογραφικά	17	23%
Δεν προσπαθώ	3	4%
Άλλο: έχω κάνει αίτηση για επιδοτούμενο πρόγραμμα για δημιουργία νέας επιχείρησης	1	1%
	73	100%

Διάγραμμα 4.19: Τρόποι για εύρεση εργασίας

Αναφορικά με τους τρόπους με τους οποίους προσπαθούν να βρουν δουλειά οι ερωτηθέντες, διαπιστώνουμε στο διάγραμμα 4.19 ότι οι περισσότεροι χρησιμοποιούν γνωστούς και διασυνδέσεις που έχουν (32%). Από 23% συγκεντρώνουν οι ερωτηθέντες που διαβάζουν αγγελίες στον τύπο ή χρησιμοποιούν το διαδίκτυο και στέλνουν βιογραφικά, το 16% συμμετέχει σε διαγωνισμούς, το 4% δεν προσπαθεί να βρει δουλειά και το υπόλοιπο 1% έχει κάνει αίτηση για επιδοτούμενο πρόγραμμα για δημιουργία νέας επιχείρησης.

Πίνακας 4.20: Κοινωνικός αποκλεισμός λόγω ανεργίας

Έχετε νιώσει κοινωνικό αποκλεισμό όσο είστε άνεργος;		
Ναι	5	16%
Όχι	27	84%
	32	100%

Διάγραμμα 4.20: Κοινωνικός αποκλεισμός λόγω ανεργίας

Σύμφωνα με το διάγραμμα 4.20, το 84% των ερωτηθέντων δεν έχει νιώσει κοινωνικό αποκλεισμό όσο είναι άνεργο, σε αντίθεση με το 16% που τον έχει νιώσει.

Πίνακας 4.21: Τρόποι έκφρασης κοινωνικού αποκλεισμού από τους συμπολίτες

Αν ναι, πως σας εκφράζουν τον κοινωνικό αποκλεισμό οι συμπολίτες σας;

- 1) Οι περισσότεροι άνεργοι είναι, οπότε υπάρχει αλληλεγγύη, όμως είναι δύσκολος ο τρόπος αντιμετώπισης μας.
- 2) Δεν μπορώ να έχω μια αξιοπρεπή και άνετη οικονομική και κοινωνική ζωή. Περιορίζομαι ακόμα και από τους κοντινούς μου ανθρώπους
- 3) Αδιαφορία για τον άνεργο και την εύρεση εργασίας ακόμα και από τον ΟΑΕΔ π.χ. σε ερώτηση για το αν υπάρχουν διαθέσιμες θέσεις εργασίας η απάντηση ήταν ότι υπάρχει στο πίνακα. Καμία διάθεση για κάποιες διευκρινήσεις.

Στον παραπάνω πίνακα εμφανίζονται οι τρόποι με τους οποίους εκφράζουν τον κοινωνικό αποκλεισμό οι συμπολίτες των ερωτηθέντων.

Πίνακας 4.22: Τόπος έκφρασης κοινωνικού αποκλεισμού

Που εκφράζεται περισσότερο ο κοινωνικός αποκλεισμός;		
Στην εργασία, με τους συναδέλφους	2	8%
Με τον εργοδότη	1	4%
Στους φίλους ή στις παρέες σας	4	15%
Στις καθημερινές συναλλαγές με τους συμπολίτες σας	17	65%
Στο Δήμο	2	8%
	26	100%

Διάγραμμα 4.21: Τόπος έκφρασης κοινωνικού αποκλεισμού

Όσο για το που εκφράζεται περισσότερο ο κοινωνικός αποκλεισμός, από το διάγραμμα 4.21 παρατηρούμε ότι περισσότερο εκφράζεται στις καθημερινές συναλλαγές των ανέργων με τους συμπολίτες τους (65%). Το 15% θεωρεί ότι εκφράζεται στους φίλους ή στις παρέες τους, από 8% συγκεντρώνουν οι ερωτηθέντες που θεωρούν ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός εκφράζεται περισσότερο στην εργασία με τους συναδέλφους και στον δήμο, ενώ για το 4% εκφράζεται με τον εργοδότη.

Πίνακας 4.23: Άποψη για την κοινότητα στην οποία ζουν οι άνεργοι

Αισθάνεστε ότι ανήκετε στην κοινότητα που ζείτε;		
Ναι	15	47%
Ναι ως ένα βαθμό	15	47%
Όχι	2	6%
	32	100%

Διάγραμμα 4.22: Άποψη για την κοινότητα στην οποία ζουν οι άνεργοι

Σύμφωνα με το διάγραμμα 4.22, παρατηρούμε ότι η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (94%) αισθάνεται ότι ανήκει στην κοινότητα όπου ζει. Βέβαια οι μισοί από αυτούς αισθάνονται ότι ανήκουν στην κοινότητα έως έναν βαθμό. Υπάρχει και ένα 6% που δεν αισθάνεται ότι ανήκει στην κοινότητα όπου ζει.

Πίνακας 4.24: Παραμερισμός από φίλους και γνωστούς

Έχετε νιώσει ότι σας παραμερίζουν φίλοι και γνωστοί όσο είστε άνεργος;		
Ναι	2	6%
Ναι ως ένα βαθμό	7	22%
Όχι	23	72%
	32	100%

Διάγραμμα 4.23: Παραμερισμός από φίλους και γνωστούς

Από το διάγραμμα 4.23 διαπιστώνουμε ότι η πλειοψηφία των ερωτηθέντων δεν έχει νιώσει ότι τους παραμερίζουν φίλοι και γνωστοί όσο είναι άνεργοι. Το 6% το έχει νιώσει, ενώ το υπόλοιπο 22% το έχει νιώσει έως έναν βαθμό.

Πίνακας 4.25: Συχνότητα επίσκεψης από φίλους και γνωστούς

Τώρα που είστε άνεργος οι φίλοι και γνωστοί, σας επισκέπτονται το ίδιο συχνά όπως όταν εργαζόσασταν;		
Πιο συχνά τώρα	7	22%
Δεν έχει αλλάξει κάτι	19	59%
Λιγότερο συχνά τώρα	6	19%
Σταμάτησαν να έρχονται	0	0%
Δεν θέλω επισκέψεις	0	0%
Δεν έχω φίλους και γνωστούς	0	0%
Άλλο:	0	0%
	32	100%

Διάγραμμα 4.24: Συχνότητα επίσκεψης από φίλους και γνωστούς

Το διάγραμμα 4.24 μας πληροφορεί για το εάν τώρα που οι ερωτηθέντες είναι άνεργοι, οι φίλοι και γνωστοί τους επισκέπτονται το ίδιο συχνά όπως όταν εργαζόντουσαν. Παρατηρούμε ότι για το 59% των ερωτηθέντων δεν έχει αλλάξει τίποτα. Το 22% δηλώνει ότι τώρα τους επισκέπτονται πιο συχνά, ενώ το 19% ότι τους επισκέπτονται λιγότερο συχνά τώρα.

Πίνακας 4.26: Συχνότητα επίσκεψης σε φίλους και γνωστούς

Τώρα που είστε άνεργος επισκέπτεστε τους φίλους και γνωστούς σας το ίδιο συχνά όπως όταν εργαζόσασταν;		
Πιο συχνά τώρα	7	22%
Δεν έχει αλλάξει κάτι	17	53%
Λιγότερο συχνά τώρα	7	22%
Σταμάτησα να κάνω επισκέψεις	1	3%
Δεν κάνω επισκέψεις γενικά	0	0%
Δεν έχω φίλους και γνωστού	0	0%
Άλλο:	0	0%
	32	100%

Διάγραμμα 4.25: Συχνότητα επίσκεψης σε φίλους και γνωστούς

Το διάγραμμα 4.25 μας πληροφορεί για το εάν τώρα που οι ερωτηθέντες είναι άνεργοι, επισκέπτονται τους φίλους και τους γνωστούς τους το ίδιο συχνά όπως όταν εργαζόντουσαν. Παρατηρούμε ότι για το 53% των ερωτηθέντων δεν έχει αλλάξει τίποτα. Το 22% δηλώνει ότι τώρα τους επισκέπτονται πιο συχνά, ενώ το υπόλοιπο 22% ότι τους επισκέπτονται λιγότερο συχνά τώρα. Υπάρχει και ένα 3% που δηλώνει ότι σταμάτησε τις επισκέψεις.

Πίνακας 4.27: Γνώση των δράσεων του Δήμου Καλαμάτας για την ενίσχυση των ανέργων

Γνωρίζεται τις δράσεις του Δήμου Καλαμάτας για την ενίσχυση των ανέργων;		
Ναι	11	34%
Όχι	21	66%
	32	100%

Διάγραμμα 4.26: Γνώση των δράσεων του Δήμου Καλαμάτας για την ενίσχυση των ανέργων

Σύμφωνα με το διάγραμμα 4.26, πάνω από τους μισούς ερωτηθέντες δεν γνωρίζει τις δράσεις του Δήμου Καλαμάτας για την ενίσχυση των ανέργων (66%). Μόλις το 34% των ερωτηθέντων γνωρίζει τις δράσεις του Δήμου Καλαμάτας.

Πίνακας 4.28: Δράσεις που θα πρέπει να αναλάβει ο Δήμος Καλαμάτας για την ενίσχυση των ανέργων

Ποια ή ποιες δράσεις θα θέλατε να αναλάβει ο Δήμος Καλαμάτας για την ενίσχυση των ανέργων;

Περισσότερα μακροχρόνια προγράμματα σε περισσότερους τομείς.
Προγράμματα μέσω του ΕΣΠΑ το οποίο επωφελούνται νέοι άνεργοι.
Δημιουργία προγραμμάτων για νέους επιχειρηματίες και μακροχρόνια προγράμματα.

Δημιουργία θέσεων εργασίας απασχόλησης για νέους μέσω προγραμμάτων.

Περισσότερα πράγματα αορίστου χρόνου.

Κοινωφελής εργασία

Να βρει πόρους για την ανεύρεση εργασίας για τους ανέργους.

Νέες θέσεις εργασίας.

Επιδοτούμενα προγράμματα με μεγάλη διάρκεια.

Κίνητρα για νέες επιχειρήσεις για νέους.

Κρατικά προγράμματα για μακροχρόνια εργασία.

Σεμινάρια, ομάδες ψυχολογικής υποστήριξης στέκι ανέργων.

Στον παραπάνω πίνακα εμφανίζονται οι δράσεις που θα ήθελαν οι ερωτηθέντες να αναλάβει ο Δήμος Καλαμάτας για την ενίσχυση των ανέργων. Όπως παρατηρούμε, οι άνεργοι θεωρούν ότι ο Δήμος Καλαμάτας θα μπορούσε να κάνει πάρα πολλά πράγματα για αυτούς και ελπίζουν πως κάποια από αυτά θα υλοποιηθούν.

Συμπεράσματα

Στην παρούσα μελέτη εξετάστηκε αφενός το κατά πόσο η ανεργία συνεπάγεται τον κοινωνικό αποκλεισμό του ατόμου που δεν εργάζεται κι αφετέρου το μέγεθος και το είδος της δυναμικής των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης αναφορικά με την μείωση των ποσοστών ανεργίας και την άμβλυνση των κοινωνικών συνεπειών της.

Επιπλέον πραγματοποιήθηκε έρευνα που αφορά στην σχέση των τοπικών διοικητικών δυνάμεων με την ανεργία και την μικρο-κοινωνία. Τα αποτελέσματα αφορούν τους ανέργους του Δήμου Καλαμάτας.

Αρχικά, όσον αφορά τον Ο.Α.Ε.Δ. παρατηρείται ότι λίγο περισσότεροι από τους μισούς ανέργους είναι εγγεγραμμένοι στα μητρώα του Ο.Α.Ε.Δ. και έχουν κάρτα ανεργίας. Αυτό σημαίνει ότι πριν από την έκδοση της κάρτας ανεργίας είχαν εργασθεί και μάλιστα είχαν εργασθεί «επίσημα». Παρόλα αυτά, οι περισσότεροι δεν πληρούν τις προϋποθέσεις για να λαμβάνουν επίδομα. Οι περισσότεροι είναι άνεργοι πάνω από 12 μήνες και έχουν μείνει άνεργοι μόνο μία φορά.

Το θετικό στοιχείο είναι ότι οι περισσότεροι έχουν τουλάχιστον κοινωνική ασφάλιση. Βέβαια, αυτό δεν τους σταματάει από το να κάνουν ενέργειες για να βρουν δουλειά. Όσον αφορά τους λόγους για τους οποίους πιστεύουν ότι είναι άνεργοι μέχρι τώρα, διαπιστώνεται ότι δεν υπάρχει ζήτηση στην ειδικότητά τους και ότι οι εργοδότες προτιμούν άτομα με μεγαλύτερη προϋπηρεσία από αυτούς. Επιπλέον, δεν δέχονται να δουλέψουν ανασφάλιστοι και με τόσο χαμηλό μισθό.

Αναφορικά με τους τρόπους με τους οποίους προσπαθούν να βρουν δουλειά, οι περισσότεροι χρησιμοποιούν γνωστούς και τις διασυνδέσεις που έχουν, διαβάζουν αγγελίες στον τύπο ή χρησιμοποιούν το διαδίκτυο και στέλνουν βιογραφικά.

Φτάνοντας στο κρίσιμο ζήτημα του κοινωνικού αποκλεισμού, διαπιστώνουμε ότι η πλειοψηφία των ανέργων δεν έχει νιώσει κοινωνικό αποκλεισμό. Υπάρχει όμως ένας μικρός αριθμός που τον έχει νιώσει, κυρίως επειδή δεν μπορούν να έχουν μια αξιοπρεπή και άνετη οικονομική και κοινωνική ζωή και επειδή υπάρχει αδιαφορία για τον άνεργο και την εύρεση εργασίας ακόμα και από τον Ο.Α.Ε.Δ., καθώς δεν υπάρχει καμία διάθεση για διευκρινήσεις, όσον αφορά τις διαθέσιμες θέσεις εργασίας.

Όσο για το που εκφράζεται περισσότερο ο κοινωνικός αποκλεισμός, εκφράζεται στις καθημερινές συναλλαγές των ανέργων με τους συμπολίτες τους. Βέβαια η πλειοψηφία των ανέργων δεν έχει νιώσει ότι τους παραμερίζουν φίλοι και γνωστοί, αντιθέτως τους επισκέπτονται το ίδιο συχνά όπως όταν εργαζόντουσαν. Το ίδιο συμπεριφέρονται και οι άνεργοι, οι οποίοι επισκέπτονται τους φίλους και τους γνωστούς τους το ίδιο συχνά όπως όταν εργαζόντουσαν.

Κλείνοντας την έρευνα, έφτασε η στιγμή να αναφερθούμε στις δράσεις του Δήμου Καλαμάτας για την ενίσχυση των ανέργων. Διαπιστώνεται ότι οι περισσότεροι άνεργοι δεν γνωρίζουν τις δράσεις του Δήμου Καλαμάτας για την ενίσχυσή τους. Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι μάλλον ο Δήμος δεν έχει λάβει σοβαρά μέτρα για να βοηθήσει τους ανέργους της περιοχής.

Μέσα από την έρευνα, δόθηκε η δυνατότητα στους ανέργους να αναφέρουν δράσεις που θα ήθελαν να αναλάβει ο Δήμος Καλαμάτας για την ενίσχυσή τους, όπως μακροχρόνια προγράμματα σε περισσότερους τομείς, προγράμματα μέσω του ΕΣΠΑ με τα οποία επωφελούνται νέοι άνεργοι, δημιουργία προγραμμάτων για νέους επιχειρηματίες, κίνητρα για νέες επιχειρήσεις για νέους, σεμινάρια, ομάδες ψυχολογικής υποστήριξης, κ.α. Όπως παρατηρούμε, οι άνεργοι θεωρούν ότι ο Δήμος Καλαμάτας θα μπορούσε να κάνει πάρα πολλά πράγματα για αυτούς και ελπίζουν πως κάποια από αυτά θα υλοποιηθούν.

Βιβλιογραφία

Hall R., Lieberman M., *Macroeconomics. Principles and applications*, 2009, Ohio, Cengage Learning Editions.

Tucker I., *Macroeconomics for today*, 2010, Ohio, Cengage Learning Editions.

Wilson J. W., *The Truly Disadvantaged*, 1987, London, University Press.

Αβραμίκου Α., *Ευέλικτες Μορφές Απασχόλησης και Ανισότητες στον Εργασιακό Χώρο*, 2001, Αθήνα, ΚΕΘΙ.

Αδάμ Σ., Παπαθεοδώρου Χ., *Κοινωνική οικονομία και κοινωνικός αποκλεισμός*, 2010, Αθήνα, ΙΝΕ-ΓΣΕΕ.

Βιτσιλάκη Χ., Φώκιαλη Π., *Φύλο και απασχόληση*, 2007, Ατραπός, Αθήνα.

Γκανάς Α., Δριτσάκης Ν., *Ανεργία και Εισοδηματική Ανισότητα οι κυριότερες αιτίες της εγκληματικότητας. Μια θεωρητική προσέγγιση*, 2010, Θεσσαλονίκη, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Δημουλάς Γ. και άλλοι, *Από την κοινωνική ευπάθεια στον κοινωνικό αποκλεισμό*, 2002, Αθήνα, ΙΝΕ-ΓΣΕΕ.

Καζάκης, Δ., *Η Ελληνική Πομπηία. Το χρονικό μιας προαναγγελθείσας χρεοκοπίας*, 2011, Αθήνα, Το Ποντίκι.

Καραμεσίνη Μ., Κουζής Γ., *Πολιτική απασχόλησης. Πεδίο σύζευξης της οικονομικής και της κοινωνικής πολιτικής*, 2005, Αθήνα, Gutenberg.

Κασιμάτη Κ., *Κοινωνικός αποκλεισμός: η ελληνική εμπειρία*, 1998, Αθήνα, Gutenberg.

Κουζής Γ., *Οι εργασιακές σχέσεις στην Ευρώπη και την Ελλάδα*, 2009, Αθήνα, ΙΝΕ-ΓΣΕΕ.

Κυρίτσης Ν., *Ανεργία και απασχόληση στην Ελλάδα*, 1991, Αθήνα, Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή.

Μανιατάκης Γ., *Τοπική Αυτοδιοίκηση κι Επιχειρηματικότητα. Στρατηγική και πολιτικές για ταχεία περιφερειακή ανάπτυξη, ισχυρές επιχειρήσεις και αποτελεσματικό ανθρώπινο δυναμικό*, 2013, Αθήνα, Εκδόσεις Μανιατάκειου ιδρύματος.

Μαραβέγιας Ν., Σακελλαρόπουλος Θ. *Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και Ελλάδα: Οικονομία, κοινωνία και πολιτικές*, 2006, Αθήνα, Εκδόσεις Διόνικος.

Νταντά Ε., *Ανεργία*, 2009, Θεσσαλονίκη, Αλεξάνδρειο Τεχνολογικό Ίδρυμα.

Πετκίδου Ε., *Απασχόληση και ανεργία. Η περίπτωση των νέων ανέργων*, 2007, Αθήνα.

Πουτουρίδου Δ., Προκοπίου Α., *Ρατσισμός και ψυχοκοινωνική προσέγγιση*, 2007, Θεσσαλονίκη.

Τερτσινίδου Γ., *Ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης*, Αθήνα, 2008, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης.

Τόλιος Γ., Μαγκλιβέρας Σ., *Παραγωγικότητα, Ανταγωνιστικότητα, Ανεργία*, 1987, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή.

Φλώρου Μ., *Ο επιχειρησιακός προγραμματισμός των ΟΤΑ και η συμβολή του στην τοπική ανάπτυξη. Η περίπτωση του Δήμου Καλαμάτας*, 2011, Αθήνα, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Άρθρα και ιστοσελίδες

Koning P., Ridder G., Van Den Berg G., "Structural and frictional unemployment in an equilibrium search model with heterogeneous agents", *Journal of Applied Econometrics*, 1996, Vol. 10: σελ. 133-151.

Αλεξίου Θ., «Μισθωτή εργασία και κοινωνικός αποκλεισμός», *Θέσεις*, τχ. 69, Οκτώβριος - Δεκέμβριος 1999, <http://www.theseis.com/>.

Ανδρεόπουλος Κ., «Η οικονομική κρίση επιτείνει τον ρατσισμό και την ξενοφοβία», *Το Βήμα*, 05.04.2012: σελ. 14.

Γιαννόπουλος Η., Χαραλαμπόπουλος Χ., «Μειώσεις στην τουριστική κίνηση της Μεσσηνίας», *Θάρρος*, 13.09.2012: σελ. 6.

Δουζίνας Κ., «Μεταμοντέρνος» ο ρατσισμός και ο φασισμός των ημερών μας», *Ηλεκτρονικό Περιοδικό της Μεταναστευτικής Υπηρεσίας του ΟΗΕ "1againstracism"*, 29.10.2012, <http://www.unhcr.gr/1againstracism/>.

Δρεπάκης Μ., «Τα αίτια της υψηλής ανεργίας των πτυχιούχων ΑΕΙ-ΤΕΙ», *Ελευθεροτυπία*, 10.05.2007: σελ. 22.

Κανελλόπουλος Θ., «Πάνω από 25% η πραγματική ανεργία στη Μεσσηνία», *BestTv*, 22.04.2012, <http://www.best-tv.gr/>.

Καρανίκας Χ., «Οι αυτοκτονίες του ΔΝΤ έγιναν επιδημία», *Τα Νέα*, 31.05.2012: σελ. 9.

Κατσάς Γ., «Η κοινωνική παθολογία της ανεργίας», *Εγκέφαλος*, 2010, 47.4: σελ. 189-192.

Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, «Οικονομικές Εξελίξεις στο διεθνές περιβάλλον», *Οικονομικές Εξελίξεις 2011-2014*, τχ.14, 2011, Αθήνα: σελ. 29-71.

Κόπιος Α. και άλλοι, «Η ελληνική κρίση και η κρίση του συστήματος διακυβέρνησης στην Ευρωζώνη», *Σειρά Ερευνητικών Εργασιών*, τχ. 18.1: σελ. 1-26.

Λουκόπουλος Γ., «Χρέη και ανεργία οδηγούν στην αυτοκτονία», *Το Έθνος*, 16.01.2010: σελ. 6.

Μανδραβέλης Π., «Ο πόλεμος κατά της ανεργίας», *Η Καθημερινή*, 25.02.2013: σελ. 14.

Μανδραβέλης Π., «Όταν η Ελλάδα ανακάλυψε τον ρατσισμό», *Καθημερινή*, 23.09.2012: σελ. 19.

Μοαβία Α., «Η κοινωνική συνοχή της χώρας είναι ευθύνη όλων», *Ηλεκτρονικό Περιοδικό της Υπηρεσίας Μετανάστευσης του ΟΗΕ "1againstracism"*, 07.02.2013, <http://www.unhcr.gr/1againstracism/>.

Μπάκας Δ., Παπαπέτρου Ε., «Η ελληνική αγορά εργασίας στην κρίση», *Πρακτικά Ημερίδας της Τράπεζας Ελλάδος με θέμα «Κρίση, απασχόληση και συμμετοχή στην αγορά εργασίας»*, 27.11.2012: σελ. 3-27.

Μπάκας Β., «Το Κοινωνικό Φροντιστήριο και το Ιατρείο Κοινωνικής Αλληλεγγύης Καλαμάτας», *Ελευθερία*, 23.01.2013: σελ. 11.

Νάκα Ν., «Νέες Εποχές: Ανθρωπιστική κρίση», *Το Βήμα*, 25.11.2012: σελ. 28.

Νικολαΐδης, Γ., «Παραλληλισμοί των επιπτώσεων των πολιτικών του ΔΝΤ στην Ελλάδα και διεθνώς», *Δρόμος*, 13.4.2012.

Νικολάου Α., «ΕΕ: Η οικονομική κρίση χτυπά τους νέους με ανεργία και φτώχεια. Βασικό θύμα της ύφεσης η ηλικιακή ομάδα από 18 έως 24 ετών, σύμφωνα με έρευνα», *Το Βήμα*, 08.01.2013: σελ. 8.

Ξυδάκης Μ., «Στο σπирάλ της ανεργίας», *Η Καθημερινή*, 17.02.2013: σελ. 18.

Πετρογιάννης Α., «Η ανεργία στην Μεσσηνία», *Θάρρος*, 07.11.2012: σελ. 4.

Ρούσσος Τ., «Μόνο θέσεις ανεργίας παράγει το τρίτο Μνημόνιο», *Εφημερίδα των Συντακτών*, 19.02.2013, <http://www.efsyn.gr/?p=25078>.

Σαρδέλη Γ., «Δήμος Καλαμάτας: Πάνω από 420 οικογένειες βοηθά το Κοινωνικό Παντοπωλείο», *Ελευθερία*, 16.01.2013: σελ. 14.

Σαρρής Δ., «Ανεργία και κοινωνικός αποκλεισμός. Το μεγάλο πρόβλημα των σύγχρονων κοινωνιών», *Εφημερίδα Πατρίς*, 02.02.2010: σελ. 7

Στεργίου Λ., «Πως ξεκίνησε η Οικονομική Κρίση του 2008», *Καθημερινή*: 26.10.2008: σελ. 18.

Τζώρτζη Ε., «Προγράμματα για ανέργους στους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης», *Η Καθημερινή*, 18.02.2012: σελ. 17.

Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Μεσσηνίας, <http://www.messiniaunion.gr/el/>

Κέντρο Ημέρας Παιδιών κι Εφήβων με Αυτισμό, www.autismmessinias.gr.

ΚΕΦΙΑΠ-Μεσσηνίας, <http://www.kevykamea-m.gr/>

Κοινωνική Επιχείρηση Πολιτισμού Καλαμάτας ΦΑΡΙΣ,
<http://www.kalamata.gr/>.

Οινομεσσηνιακή Α.Ε., www.inomessiniaki.gr.

Παράρτημα

Έρευνα με ερωτηματολόγιο

Καλαμάτα.....

Το ακόλουθο ερωτηματολόγιο – οδηγός συνέντευξης συντάχθηκε στα πλαίσια εκπόνησης της πτυχιακής μου εργασίας στο τμήμα Τοπικής Αυτοδιοίκησης με θέμα:

«ΑΝΕΡΓΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ».

Έρευνα: Μαρία Ζούζουλα

Επιβλέπουσα: Αργυροπούλου Φωτούλα

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΩΤΩΜΕΝΟΥ/ΝΗΣ

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ	
ΤΗΛΕΦΩΝΟ	
ΑΡ. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ	

1. Φύλο:

Άντρας

Γυναίκα

2. Ηλικία:

18 και κάτω

19 – 28

29 – 38

39 – 48

49 και άνω

3. Επίπεδο εκπαίδευσης:

Απόφοιτος Δημοτικού

Απόφοιτος Γυμνασίου

Απόφοιτος Λυκείου

Απόφοιτος Επαγγελματικής Σχολής/ ΙΕΚ

Πτυχιούχος ΑΕΙ/ΤΕΙ

Κάτοχος Μεταπτυχιακού

Κάτοχος Διδακτορικού

4. Οικογενειακή κατάσταση:

Άγαμος / η

Έγγαμος / η

Διαζευγμένος / η

Χήρος / α

5. Αριθμός μελών οικογένειας; .....

6. Αριθμός παιδιών; .....

7. Έχετε ιδιόκτητη κατοικία;

Ναι

Όχι

8. Είστε γραμμένος / η στα μητρώα του Ο.Α.Ε.Δ.;

Ναι

Όχι

9. Έχετε κάρτα ανεργίας;

Ναι

Όχι

10. Έχετε δουλέψει πριν την έκδοση της κάρτας ανεργίας;

Ναι

Όχι

11. Λαμβάνεται επίδομα ανεργίας;

Ναι

Όχι, δεν πληρώ τις προϋποθέσεις

Όχι πια, έληξε η περίοδος του επιδόματος

12. Έχετε δουλέψει «επίσημα» στο παρελθόν;

Ναι

Όχι

13. Για πόσο χρονικό διάστημα είστε άνεργος;

0 – 2 μήνες

3 – 6 μήνες

6 – 12 μήνες

πάνω από 12 μήνες

14. Πόσες φορές έχετε μείνει άνεργος; .....

15. Ποιο είναι το μεγαλύτερο διάστημα που έχετε μείνει άνεργος;

.....

16. Έχετε κοινωνική ασφάλιση;

Ναι

Όχι

17. Κατά τον τελευταίο μήνα, κάνατε ενέργειες για να βρείτε δουλειά;

Ναι

Όχι

17.1 Αν ναι, ποιες ήταν αυτές;

.....
.....
.....

18. Για ποιο λόγο πιστεύεται ότι είστε άνεργος μέχρι τώρα;

Δεν υπάρχει ζήτηση στην ειδικότητά μου

Οι εργοδότες προτιμούν άτομα με μεγαλύτερη προϋπηρεσία από εμένα

Δεν δέχομαι να δουλέψω ανασφάλιστος

Δεν δέχομαι να δουλέψω με τόσο χαμηλό μισθό

Δεν έχω βρει δουλειά που να με εκφράζει

Δεν ξέρω

Άλλο: .....

19. Με ποιους τρόπους προσπαθείτε να βρείτε δουλειά;

Αγγελίες στον τύπο / Διαδίκτυο

Διαγωνισμοί

Μέσω γνωστών και διασυνδέσεων

Στέλνω βιογραφικά

Δεν προσπαθώ

Άλλο: .....

20. Έχετε νιώσει κοινωνικό αποκλεισμό όσο είστε άνεργος;

Ναι

Όχι

20.1 Αν ναι, πως σας εκφράζουν τον κοινωνικό αποκλεισμό οι συμπολίτες σας;

.....
.....
.....
.....

21. Που εκφράζεται περισσότερο ο κοινωνικός αποκλεισμός;

Στην εργασία, με τους συναδέλφους

Με τον εργοδότη

Στους φίλους ή στις παρέες σας

Στις καθημερινές συναλλαγές με τους συμπολίτες σας

Στο Δήμο

22. Αισθάνεστε ότι ανήκετε στην κοινότητα που ζείτε;

Ναι

Ναι ως ένα βαθμό

Όχι

**23. Έχετε νιώσει ότι σας παραμερίζουν φίλοι και γνωστοί όσο είστε
άνεργος;**

Ναι

Ναι ως ένα βαθμό

Όχι

**24. Τώρα που είστε άνεργος οι φίλοι και γνωστοί, σας επισκέπτονται το
ίδιο συχνά όπως όταν εργαζόσασταν;**

Πιο συχνά τώρα

Δεν έχει αλλάξει κάτι

Λιγότερο συχνά τώρα

Σταμάτησαν να έρχονται

Δεν θέλω επισκέψεις

Δεν έχω φίλους και γνωστούς

Άλλο: .....

**25. Τώρα που είστε άνεργος επισκέπτεστε τους φίλους και γνωστούς
σας το ίδιο συχνά όπως όταν εργαζόσασταν;**

Πιο συχνά τώρα

Δεν έχει αλλάξει κάτι

Λιγότερο συχνά τώρα

Σταμάτησαν να έρχονται

Δεν θέλω επισκέψεις

Δεν έχω φίλους και γνωστούς

Άλλο: .....

26. Γνωρίζεται τις δράσεις του Δήμου Καλαμάτας για την ενίσχυση των ανέργων;

Ναι

Όχι

27. Ποια ή ποιες δράσεις θα θέλατε να αναλάβει ο Δήμος Καλαμάτας για την ενίσχυση των ανέργων;

.....
.....
.....

Δεν χρειάζεται να αναλάβει κάποια δράση

Σας ευχαριστώ πολύ!